

Diplomitöö

370253

AVALIKKUDE
KESKKOOLIDE ja GYMNAASIUMIDE
HALDUS

J. Gentalen.

Tartu 1940.

Ma prof. A. S. Krummide
hindluseks
19. II 40

Diplomitöö
370259

E. V.
TARTU ÜLIKOOLI
ÕIGUSTEADUSKONN
19. veebr. 1940.
Ni 726
TARTU

Diplomitööna arvestatud.
28.2.40. A. T. Krummide

AVALIKKUDE KESKKOOLIDE JA GÜMNAASIUMIDE
HALDUS.

SA
2597

[Julius]

J. Gentalen

Õigusteaduskonna üliõpilane

TARTUS

Veebruar 1940

Leheküljed õigustead. 8. III 1940.

S i s u k o r d.

	Lk.
Tarvitatud lühendeid	4

Sissejuhatus.

1. peatükk. Keskkoolide ja gümnaasiumide mõis- te, ülesandeid ja asetus üldises haridusasutiste astmestikus	5
§ 1. Mõiste ja ülesandeid	5
§ 2. Iseloomustus ühtluskooli astmena	13
§ 3. Iseloomustus haridusasutistena	19
§ 4. Üldhariduse korralduse areng	24
2. peatükk. Avalike keskkoolide ja gümnaasiumi- de haldust käsitlev normistik	30
§ 5. Konstitutsiooniline normistik	30
§ 6. Erinormistik	35

I osa.

Avalikkude keskkoolide ja gümnaasiumide raking ja pädevus	39
3. peatükk. Raking	39
§ 7. Asutamine ja ülalpidamine	39
§ 8. Organid	42
§ 9. Õpilased	48
4. peatükk. Pädevus	51
§ 10. Individuaalsed organid	51
§ 11. Kollektiivsed organid	56
§ 12. Õppe- ja kasvatustöö	58

II osa.

lk.

Avalikkude keskkoolide ja gümnaasiumide õppe- ja kasvatustöö juhtimine ja järelevalve	60
5. peatükk. Riiklik keskhaldus	60
§ 13. Vabariigi President ja Vabariigi Valitsus	60
§ 14. Haridusministeerium	64
6. peatükk. Kohahaldus	70
§ 15. Omavalitsused	70
§ 16. Koolide inspektorid	75
Osundatud tekste ja teoseid	77

RS - Eesti Vabariigi põhiseadus, SK I 1938, 1, 1 (RT 1937, 71, 590).

RT - Riigi Teataja.

SK - Seaduste Kogu.

VES - Valitsamise korraldamise seadus, SK I 1938, 4, 1 (RT 1938, 37, 338).

ÕS - Õppejõudude teenistuse seadus, RT 1931, 59, 481.

h

Tarvitatud lühendeid.

- GS - Gümnaasiumide seadus, SK VI 1938,1,5 (RT 1934, 47,410).
- HMT - Haridusministeeriumi Teataja, ametlik ajakiri.
- KeS - Keskkoolide seadus, SK VI 1938,1,4 (RT 1934, 47,409).
- PS - Eesti Vabariigi Põhiseadus, SK I 1938,1,1 (RT 1937,71,590).
- RT - Riigi Teataja.
- SK - Seaduste Kogu.
- VKS - Valitsemise korraldamise seadus, SK I 1938,4,1 (RT 1938,37,332).
- ÕTS - Õppejõudude teenistuse seadus, RT 1931,59,461.

S i s s e j u h a t u s.

1. p e a t ü k k.

Keskkoolide ja gümnaasiumide mõiste, ülesandeid ja asetus üldises haridus-asutiste astmestikus.

§ 1. Mõiste ja ülesandeid.

Asudes vaatlema meie rahva hariduse saamise käiku ja selle riiklikku korraldust, eriti tema keskmises, s.o. keskkoolide ja gümnaasiumide osas, peame kohe algul ära märkima, et tung hariduse järele on olnud meie rahva hinge ja iseloomu üks elavamaid väljendusi. Möödunud aegade võitlus rahva hariduse ja emakeelse kooli pärast on tihedas seoses võitlusega meie rahva vabaduse ja iseseisvuse eest.

Ja tänapäeval, kus rahvaste ja riikide olemasolu küsimusi otsustatakse jällegi nende füüsilise jõu järele, peame veel kord kinnitama asjaolu, et meie rahvusliku ja riikliku olemasolu aluseid ei moodusta mitte meie kui väikerahva füüsiline jõud, vaid selleks on ikkagi meie rahva vaim-

sed väärtused ja kultuurilised saavutused. Nendega oleme sammunud väärikalt ja võrdselt kõrvuti teiste kultuurirahvastega. Rahva tungi hariduse järele võime hinnata kui tema elujõu üht kandvamat tunnust.

Heites pilgu tagasi minevikku, võime tähele panna, et vööra surve ajal oli hariduse redelil edasijõudmine peagu ainukeseks teeks jõuda täieõiguslike seltskonnaliikmete hulka. Arusaadavalt avanes sellega ka isikul kaasarahkumise võimalus oma materjaalse hüveolu tõstmiseks ja suurema hariduse omamise kaudu olid ukсед avatud ka lahendamale elujärjele. Ei saa siis ka imestada, miks paljud vanemad, kust majanduslikust kihist nad ka ei olnud, hoolimata suurtest raskustest ennastohverdavalt püüdsid oma lastele võimalikult suuremat haridust anda ja sellega neid ikka paremale elujärjele avitada. Selle kõrval on aga eriti tähelepanu kõitav see visadus ja pingutus, millega haridusjanulised ise edasi püüdsid ja jõudsid, kantud olles mitte üksi materjaalsetest eesmärkidest ja mõttest - kas ja kuidas seda ka hiljem kasutada ei saaks - vaid isegi lihtsast sisemisest tungist hariduse kui väärtuse järele.

Astudes üle meie riikliku iseseisvuse läve, ilmnes see tung hariduse järele veel intensiivsemalt. Sai teoks sunduslik algkool. Rohkearvulised keskkoolid jõudsid vaevalt kõiki edasiõppimishimulisi noori mahutada. Kutsehariduslikud õppeasutised leidsid omale eest elulised ülesanded ja laia töövälja. Üliõpilaste arvu poolest jõudsi peagi esimeste rahvaste hulka maailmas. Vabaharidustöö haaras intensiivselt laiu masse igast seltskonna kihist ja igalt huvialalt.

Riiklikult korraldatud haridustöö on jaotatud teatud etappidesse. See jaotus on igas riigis erinev ja aegade jooksul muutuv olenevalt tegeliku elu nõuetest ja riiklikest tarvidustest.

Järgnevas katsume lähemalt iseloomustada meie haridusasutisi ja neis toimuva õppetöö iseloomu, nagu see on kujunenud meie riikliku iseolemise kestel.

Hariduse omandamise vaevarikkale teele suunitletud noorel riigikodanikul tuleb kõigepealt kokku puutuda a l g k o o l i õppetööga. Siin peab ta saama algteadmisi võimalikult kõigilt teadmiste aladelt, millega tal hiljem elus tuleb kokkupuuteid. Need teadmised pakutakse siin võimalikult ümmardatult ja eeldusel, et nende omandamisel kodanik koolist lahkudes ja ellu astudes on küllaldaselt varustatud teadmistega, mis temale kui riigikodanikule vajalikud läbikäimiseks ühiskondlikus ja riiklikus elus. Lühemalt öeldult - siin kasvatatakse ja valmistatakse ette riigikodanik tegelikule elule ja töö algkoolis kannab selletõttu ka enam kasvatuslikku iseloomu. Kuid algkoolis pakutav teadmiste kompleks on ka küllaldane selleks, et olla ettevalmistatud selleks, kui soovitakse jätkata oma hariduse käiku järgmistes kõrgemates või kutsealalistes õppeasutistes. Ainukese koolina on algkool kodanikkudele kohustuslik¹. Alghariduse kohustuslikkuse tarvilisuse tunne oli meie rahva teadvuses juba enne meie riigi rajamist küpsenud, mille tõttu ka juba Vabariigi algusest peale on kodanikele kohustuslik kuueklassili-

¹ Vt. Avalikkude algkoolide seadus, SK VI 1938,1,3, § 8 (RT 1931,46,348).

ne algkool. Ja kogu rahvas toetab alghariduse levitamist.

Meie algkooli lõpetajate vanus on ligikaudu 14 a. ümber². Säärases eas ei ole lapsel ei tea mis suurt peale hakata. Paljudel juhtumitel isegi nende kutsekooli siirdumine ei lahenda küsimust kaugeltki, sest säärases eas on lapsed suuremale osale kutsetele ettevalmistamiseks alles liiga noored. Kavatsused mitmesuguste pikema ja lühemaajaliste täienduskoollide alal, missugused tegevdavad algkoolide juures või neist ka lahus nii kutsealastena kui ka üldhariduslike õppeasutistena³, parandavad seisukorda ainult osaliselt, sest algkooli lõpetanute paljud vanemad soovivad anda oma lastele tõhusamat üldharidust kui seda annab meie algkool. Nad soovivad üldhariduse andmisega lihtsalt laiendada oma järeltuleva põlve silmaringi, et see tulevikus oma kutse alal oskaks paremini orienteeruda ja tulla viimasega paremini toime. Samuti ühiskondlikus tegevuses ning riigikaitse küsimustega kokkupuutumistel vajab praegusaja kodanik tihtigi märgatavalt laiemat vaatepiiri, kui seda talle pakub algkool. Tähtsa tegurina haridustee jätkamisel seltsib siia sisemine tung hariduse kui väärtuse järele.

Algkoolile üldhariduslikus astmestikus järgnevad keskkool ja gümnaasium muutuvad enam kasvatusasutistest õppeasutisteks, teadmiste ja oskuste omandamise ja intellekti arendamise töökojaks, kust peavad välja

² Ibid., § 9.

³ Vt. Määrus täienduskoolide kohta, RT 1931, 53, 420.

tulema haritud kodanikud, kusjuures gümnaasiumis antav haridus omab veel spetsiaalset iseloomu õpilaste ettevalmistamiseks ülikooli ja teiste kõrgemate õppeasutiste tööle⁴.

Ü l i k o o l i õppetöö arendab peamiselt kõrgema hariduse andmist põhimõtteliselt kõigil teadusaladel, ühtlasi uurijate ja teadusemeeste ning riigile ja rahvale vajaliste eriteadmistega asjatundjate kaadri ettevalmistamist. Tema ülesannete hulka kuulub ka üldist ja eriti oma maad ja rahvast käsitleva teaduse edendamine⁵.

Üldharidusele, mis peamiselt taotleb inimeste individuaalsuste kujundamist⁶, armastatakse tavaliselt vastu seada kutseharidus, mille all mõeldakse kutsealalise tööoskuse ja selleks vajalike võimete välja arendavat haridust. Selleks otstarbeks loodud k u t s e k o o l i d e võrk valmistab õpilasi ette tegevusele mingil kindlal kutse- või ametialal ja õpetab neile tööoskuse tõstmiseks tarvilikke teadmisi, arendab kutseharidust ja levitab kutseoskust üldse⁷.

Eelpool vaadeldud haridustööle, mis toimus vastavates haridusasutistes kindlate kavade ja meetodite alusel,

⁴ Vrd. Keskkoolide seadus, SK VI 1938,1,4, § 1 (RT 1934,47,409) ja Gümnaasiumide seadus, SK VI 1938,1,5, § 1 (RT 1934,47,410).

⁵ Vrd. Ülikoolide seadus, SK VI 1938,2,1, § 2 (RT 1937,78,641).

⁶ Vt. Eesti Entsüklopeedia - Kõide 8, vrg.1393.

⁷ Vrd. Kutseharidusliikude õppeasutiste seadus, SK VI 1938,1,6, § 1 (RT 1937,53,470).

on veel üks liik haridustegevust, millega kodanikul tuleb sageli kokku puutuda ja see on vabaharidustöö.

Kool püüab pidada sammu elutingimuste arenemisega, ent see arenemine on kiirem ja kool ei suuda inimest ette valmistada elu mitmepalgelisusele selle kõigis üksikolukordades. Kool annab noorele vaid arenemise aluse, kusjuures see alus on tugev ja noorte loomulikud kalduvused on saanud õige arengusuuna ainult ühel osal kasvandikest. Paljudel juhtumitel jääb inimese kujundamine mitmepalgelise reaalelu miljöö tegurite asjaks. Siit algab v a b a h a r i d u s - t ö ö ülesanne. Tema peab aitama välja arendada inimese erivõimeid ja erikalduvusi, korraldama elu ja inimestevahelist suhtumust, õpetama kasutama üha suurenevat vaba aega elu vaimsustamiseks, ühe sõnaga - rahuldama laialdaste rahvahulkade elulisi haridustarbeid ⁸.

Vabahariduse all üldiselt mõistetakse täiskasvanud kodanike vaimset ja kõlblat eneseharimisttaotlevat tegevust väljaspool kooli. See on täiesti vabatahtliku iseloomuga ja üldharidusliku sihiasetusega silmaringi avardamisel põhjendev haridustegevus. Vabaharidustöö tähtsamate vormidena võime vaadelda rahvaülikoole, mitmesuguseid õpiringe, lugemiringe, rahvamaju, rahvaraamatukogusid, kursusi, loenguid, laulukoore jne. ⁹.

Heitsime siin lühida pilgu neile asutistele ja katsumise iseloomustada üldistes joontes neid viise, millega tänapäeva kodanikul tuleb kokku puutuda, tahtes süsteemi-

⁸ Vt. A.Leinjärv, Eesti vabahariduspoliitika riiklike sihtjooni, i. "Eesti Kool" 1939.a. nr.2, lk.75.

⁹ Vrd. Eesti Entsüklopeedia - Kõide 8, vrg.634.

kindlalt vähemal või suuremal määral osa võtta kultuuri-
väärtuste sisemise läbitöötamise ja omaksvõtmise protses-
sist.

Meie poolt lähema vaatluse alla tulevate keskkooli
ja gümnaasiumi suhtes nägime, et need koolitüübid moodus-
tavad enesest alg- ja ülikooli vahepeal asuvad ühelaadili-
se õppeviisiga üldhariduslikud õppeasutused; tavaliselt ja
meil ka varemalt üldiselt nimetatud - keskkoolid. Nii siis
mõistame üldiselt keskkoolide all m i t m e s u g u s e i d
a l g - j a ü l i k o o l i v a h e p e a l a s u v a i d
ü l d h a r i d u s l i k k e k o o l i t ü ü p e¹⁰.
Oluliste tunnustena sellest määrangust võime eritleda 1,
keskmist haridust ja 2, selle üldhariduslikku iseloomu.
Kooli kui õppeasutise tüüp tema organisatsiooni iseloomult
on aga määritlemata ja neid võib luua mitmesuguseid, vasta-
valt elulistele huvidele ja riiklikele tarvidustele.

Enamikus Euroopa riikides on ülikoolile ettevalmis-
tava keskkooli üldnimetuseks gümnaasium¹¹. Gümnaasiumi lä-
hemaks iseloomustamiseks märgime, et ta on olnud ja on
praegugi mõjustatud Kreeka filosoofiast. Gümnaasiumi õppe-
ained ei tee palju tegemist maise maailmaga, tema õppetöö
pearaskus langeb keeltele, ajaloole ja filosoofiale. Aja-
nõuetele vastu tulles on toodud kooli ka matemaatika - ka
abstraktse ainenä gümnaasiumi osas - ja füüsika piiratud
ulatuses¹².

¹⁰ Vrd. Eesti Entsüklopeedia - Köide 4, vrg.676.

¹¹ Vrd. Eesti Entsüklopeedia - Köide 3, vrg. 584.

¹² vt. A.Veiderma, Üldharidus ja kutseharidus, i.
"Eesti Kool" 1938 a. nr.10, lk.669 jj.

Kuni 1934 a. keskkoolide reformini tarvitati ka meil keskkoolide üldnimetuseks gümnaasium.

Praegu meil kehtiva normistiku alusel tegutsevaid õppeasutisi nimetuse all keskkool ja gümnaasium ei tule aga mõisteliselt mitte identida, kuna neis toimuv õppetegevus omalt laadilt küll sarnane, erineb aga ulatuselt, sihilt ja alustelt.

Nende õppeasutiste tegevuse paremaks mõistmiseks aitab kaasa lühikene ülevaade Eesti Vabariigi üldhariduse korralduse arenemise käiku, mis antud käesolevas töös teisel.

Ühtluskool avab kõigile kodanikkudele haridustee, kus ei ole vaheldid takistusi edasi jõudmiseks. Kui kaua-ke aga tegelikult igaüks jõuab oma hariduseni, olenab peamiselt inimese valmisolekust, võimekusest ja huvidest. Aineline kehvus ei tohi olla andekatele noortele hariduse eneseseisvat katkestamise põhjuseks. Ühtluskooli süstematise peab olema vaba edasipõhja ühelt hariduse astmelt teisele. Ükski teaharu ei või viia unnikusse, kust edasimineku võimatu vii raskendatud ¹³.

¹³ Vt. Eesti Entsüklopeedia 8 köide, vrg. 1391.

¹⁴ Vt. Joh. Kõiva, Eesti kooli edasiminek, 1. Kooli-
uueenduse peavaküsimusi, Tallinn 1930, lk. 6.

§ 2. Iseloomustus Ühtluskooli astmena.

Nägime, missugust positsiooni omasid keskkool ja gümnaasium meie üldises haridusasutiste süsteemis. Enne kui asuda tähendatud koolide aluste ning juhtimist ja sammamist korraldavate sätete lähemale analüüsimisele, katsume selgitada, kuidas lülituvad need mõlemad koolitüübid ühtluskooli üldisse ahelikku.

Ühtluskooli all mõistame selliselt korraldatud koolisüsteemi, kus iga järgmine kooliaste vahetult liitub eelmisega ning kõik astmed on ühesuguseil aluseil kättesaadavad kõigile lastele, kellel seal õppimiseks on olemas loomulikud eeldused¹³.

Ühtluskool avab kõigile kodanikkudele haridustee, kus ei ole väliseid takistusi edasi jõudmiseks. Kui kaugemale aga tegelikult igauks jõuab oma hariduses, oleneb peamiselt inimese vaimuandidest, võimetest ja huvidest. Aineline kehvus ei tohi olla andekale noortele hariduse enneaegse katkestamise põhjuseks. Ühtluskooli süsteemis peab olema vaba edasipääs ühelt hariduse astmelt teisele. Ükski tee-haru ei või viia ummikusse, kust edasimineku võimatu või raskendatud¹⁴.

¹³ Vt. Eesti Entsüklopeedia 8 köide, vrg.1391.

¹⁴ Vt. Joh.Käis, Eesti kooli edusammudest, i. Kooli-uuenduse päevaküsimusi, Tallinn 1930, lk.6.

Meie avalik koolivõrk on rajatud ühtluskooli printsiibile, mille tuum sisaldub selles, et igast kooliastmest peab olema võimaldatud vaba edasipääs järgmisele kõrgemale kooliastmele ja sellest edasi järgmisele, kuni kõrgema kooliastmeni, samuti ka üleminek üht tüüpi koolist teist tüüpi kooli.

Edasipääsu ja ülemineku võimaldamise eeldustele vastavalt peab olema korraldatud ka sisemine õppetöö koolides. See nimelt peab igas koolis rajatud olema selle madalama astme kooli tööle ja saavutustele, kust õpilased tulevad: progümnaasium ja reaalkool - ühise nimetusega keskkool - peavad arvestama algkoolis tehtud tööd ja gümnaasium peab seda tegema keskkooli suhtes. Sama põhimõtte maksab ka üksikute klasside kohta sama koolitüübi ulatuses ¹⁵.

Meie hariduspoliitikat arendavatest ametlikkudest ringkondadest tavatsetakse väita, et meie koolisüsteem põhjeneb ühtluskooli põhimõttel. Selle esimese astmena esineb algkool, kuna keskkool on muutunud algkooli tööd jätkavaks teise astme kooliks. Sellele järgneva - kolmanda ühtluskooli astme moodustavad gümnaasiumid. See on ka selgesõnalist väljendust leidnud kõigi nende koolide loomise aluseks olevates seadustes ¹⁶.

¹⁵ vt. Algkooli, Keskkooli ja Gümnaasiumi õppekavad, Haridusministeeriumi väljaanne 1938.a. lk.VI.

¹⁶ vt. Avalikkude algkoolide seadus, SK VI 1938.1,3, § 1 (RT 1931,46,348); Keskkoolide seadus, SK VI 1938,1,4, § 1 (RT 1934,47,409) ja Gümnaasiumide seadus, SK VI 1938, 1,5, § 1 (RT 1934,47,410).

Vaatamata asjaolule, et meie avalik koolivõrk on rajatud selgesõnaliselt väljendatud ühtluskooli printsiibile, võime lähemal vaatlemisel veenduda, et see printsiip ei ole leidnud tegelikkuses konsekvantset rakendamist. Nii näiteks võime konstateerida kõigi meie koolide juures alamast kooliastmest kõrgemasse kooliastmesse v a b a edasipääsemise võimaluse, kui meie poolt eelpool ettetoodud ühe põhjapanevama ühtluskooli põhimõtte, puudumist.

Vastuvõtmine keskkooli kui ka gümnaasiumi toimub tegelikult v a l i k u p õ h j a l, mille tingimused määrab Haridusminister ¹⁷. Nagu selgub Haridusministri ringkirjast õpilaste progümnaasiumi, reaalkooli ja gümnaasiumi I klassi vastuvõtmise asjas ¹⁸ ja Haridusministri ringkirjast gümnaasiumi I klassi õpilaste vastuvõtmise asjas ¹⁹, on selle valiku tingimustest olulisena välja tuua v a s t u v õ t u e k s a m i t e s u n d u s l i k k u s t ja ka ette kindlaksmääratud v a n u s e p i i r i. On selge, et nende mõlemate tingimuste maksvusel olles langeb ära v a b a edasipääsu põhimõtte. Oleks veel mõeldav eksamite korraldamine ü k s i k u t e s s e koolidesse sisseastumise puhul, kuid see peaks siis toimuma ainult v õ i s t l u s e põhimõttel, kui vabade kohtade arv on ületatud sisseastuda soovijate poolt.

¹⁷ vt. KeS, SK VI 1938,1,4, § 26 (RT 1934,47,409) ja GS, SK VI 1938,1,5, § 26 (RT 1934,47,410).

¹⁸ HMT 1938,8.

¹⁹ HMT 1937,15.

Järgmisena võiksime mainida raskusi ühtluskooli astmestikus edasiliikumisel algkooli lõpetanuile, kes selle järele soovivad astuda progümnaasiumi ja algkoolis ei ole õppinud võõrast (inglise) keelt selle aine vabatahtlikkuse tõttu. Samuti ei räägi ka ühtluskooli põhimõtte kasuks õpilase algkooli IV klassist väljaastumise vajadus, et alustada õpinguid progümnaasiumi kursusega algusest peale. Siin võiksime kitsendust nimetada majanduslikuks, sest õppimine algkoolis on maksuta, progümnaasiumis aga maksuline. Mitmesuguseid õppekavade lahkuminekutest tekkivaid raskusi võõrkeelte alal esineb ka reaalkooli lõpetajatel gümnaasiumi astumisel, olgugi et viimasel ajal õppekavasid on tunduvalt püütud ühtlustada.

Suuremaid patustamisi ühtluskooli põhimõtte vastu ilmneb, kui tahaksime kutsekoolide võrgu lülitada meie ühtluskooli süsteemi. Siin näeme, et üleminek kutsekoolidest üldhariduslikkudesse koolidesse on väga raskendatud, ja et kutsekoolidest ülikooli pääsemine on võimalik väga piiratud suundades.

Nende ja veel mõnede teiste asjaolude tõttu on avalikkuses lahkavamus meie ühtluskooli süsteemi põhimõtteis ja nende kaitseks on asjaosalistel korduvalt tulnud sõna võtta avalikkuse ees.

Toome siin mõningad viimase koolireformi algataja end. Haridusministri N.Kann'i poolt meie ühtluskooli põhimõtte kaitseks ettetoodud väited.

"Kes tähelepanelikult ja objektiivselt suhtub meie koolireformile, see näeb, et koolireform ei ole lõhkunud ühtluskooli, sest edasipääs kuueklassilise algkooli lõpeta-

nuil on vaba mitte üksnes kuueklassilisse reaali- ja kommerts-kooli, vaid ka kaheksa-aastase gümnaasiumi kolmandasse klassi. Ja ega seegi ei lõhu ühtluskooli printsiipi, kui kaheksa-aastase gümnaasiumi esimesse klassi astuvad algkooli neljanda klassi lõpetajad.

Kui nüüd siiski leidub veel vanast koolikorrast kõvasti kinnihoidjaid inimesi, kes ei rahustu sellega, et meie kaheastmeline ühtluskool on muudetud kolmeastmeliseks, siis kordan veelkord neile: ühtluskool tuli muuta kolmeastmeliseks puht-praktilisil põhjusil. Viieaastast eesti gümnaasiumi, nii sama nagu veneaegset kaheksa-aastast gümnaasiumi ja seitsmeaastast reaalkooli ei lõpetanud umbes pooled õpilastest ja nad olid sunnitud astuma ellu väga katkendlike teadmistega. Nüüd, kus algkool on sunduslik kool, võib iga algkooli lõpetaja jätkata kolm aastat oma haridust üldharidusliku gümnaasiumi ja reaalkooli alamastmel ja seda lõpetades saab ta ümmarguse hariduse. On tal soov ja võimalus jätkata haridust keskkooli ülemastmel, siis lõpetab ta ka harilikult selle. Vähe on neid, kes ei lõpeta keskkooli alam- või ülemastet, kes kord on hakanud neis jätkama ja lõpetama oma haridust.

Miks gümnaasiumi kursus kestab 8, mitte aga 6 aastat, on seletatav sellega, et kuueklassilises keskkoolis on võimatu õppida ära kaht võõrkeelt ja ladina keelt ning peale selle veel hästi valmistuda ette ülikooli sisseastumiseks. Ühe aasta juurelisamine annab õpilastele võimaluse põhjalikumalt süveneda neisse õppeainetesse, mida nende eelkäijad olid sunnitud läbi võtma 11 aasta kestes praeguse 12 aasta asemel" ²⁰.

²⁰ Vt. N.Kann, Koolidest ja nende nimetustest, i. "Päevaleht" 10.III.1938 nr.68.

§ 3. Iseloomustus haridussuunistena.

Nägime üldiselt, et meie koolisüsteemi alustes on järjekindlalt rõhutatud ühtluskooli põhimõtet, kuid tegelikus koolikorralduses esineb teatud kõrvalekaldumisi. Olustikuga, kus ühest koolist teise üleminekul esineb kohati suuremaid kitsendusi, sunnitakse psühholoogiliselt õpilasi valima koole, kust edasipääs lihtsam. See aga takistab teostamast sotsiaalset selektsiooni, mis avalike koolide üheks tähtsaimaks ülesandeks. Sellelt seisukohalt väljudes ühtluskooli kaitsjad ei poolda printsiibist kõrvalekaldumisi ja väidavad, et koolide komplekteerimine õpilastega on küllaldaselt võimalik ka ühtluskooli põhimõtet rikkumata ²¹.

viimaste ülesannete iseloom ja sellega ka nende suutis ja riidiline positsioon on lahkumine keskkoollide ja gümnaasiumide omast.

Pöördues haridusala korraldaja kehtiva õiguse poole, selgub, et ka sealt otsust vastust küsimusele ei saa, sest ajasse puutuvad seadused ei sisalda legaalseid korraldusi, mis annaks vastuse meie poolt tõusetatud küsimusele.

Keskkoollide ja gümnaasiumide seadustes on nende õppeasutiste suhtes tarvitatud vastavalt nimetusi - keskkool ja gümnaasium ja antud nende koollitüüpide ülesannete ühikutejalikud loetlused. Põhiseadus tarvitab nimetatud koolid ja õppeasutised ²¹, valitsemise korraldamise seadus - riigikoo-

²¹ vt. § 22, SK I 1938, l.1 (ST 1937, 71, 890).

§ 3. Iseloomustus haridusasutistena.

Vaadelnud lähemalt keskkoolide ja gümnaasiumide ülesandeid ning asukohta meie riiklike haridusasutiste sarjas, katsume siinkohal selgitada, mis liiki riiklikke ülesandeid teostavate organitega on meil tegemist nende koolide juures.

Üldiselt koolide avalikkuses tarvitusel olevad nimetused - haridusasutis, õppeasutis, keskkool ja gümnaasium - näitavad peamiselt, et tegemist on asutistega, mis on määratud tegelema hariduse asjadega; see ei selgita aga nende õiguslikku seisundit üldises riigiasutiste organisatsioonis. Samal alal on tegutsemas ka teisi asutisi, nagu Haridusministeerium, linna- ja maakoolivalitsused j.t., kusjuures aga viimaste ülesannete iseloom ja sellega ka nende asutiste juuriidiline positsioon on lahkuminev keskkoolide ja gümnaasiumide omast.

Pöördudes haridusala korraldava kehtiva õiguse poole, selgub, et ka sealt otsest vastust küsimusele ei saa, sest asjasse puutuvad seadused ei sisalda legaalmäärangut, mis annaks vastuse meie poolt tõusetatud küsimusele.

Keskkoolide ja gümnaasiumide seadustes on nende õppeasutiste suhtes tarvitatud vastavalt nimetusi - keskkool ja gümnaasium ja antud nende koolitüüpide ülesannete üksikasjalikud loetlused. Põhiseadus tarvitab nimetusi koolid ja õppeasutised²¹, Valitsemise korraldamise seadus - riigikoo-

²¹ Vt. § 22, SK I 1938, 1,1 (RT 1937,71,590).

lid ja õppeasutised ²², õppe ja kasvatustöö ülevalve seadus - õppeasutised, keskkoolid, gümnaasiumid ja riigikoolid ²³. Samad nimetused esinevad veel teisteski haridusala normivates seadustes. Et neist nimetustest ei selgu meie poolt vaadeldavate koolide õiguslik seisund ja asukoht riiklikke ülesandeid teostavate asutiste üldises organisatsioonis, katsume seda tuvastada neile koolidele määratud ülesannete iseloomu järelle.

Kumbagi koolitüübi ülesannetes näeme teatud materjaalseid erinevusi. Need on peamiselt õpilaste kooli vastuvõtmise, seal töötamise ja lõpetamise tingimustes, õppekavade ulatuses, õppetöö kestvuses ja sihis. Ühtlasi selgub aga, et need erinevused on peamiselt suunatud puht pedagoogiliste eesmärkide taotlemisele või kõrgema astme kooli tööle ettevalmistamisele. Samas aga selgub ka, et vaatamata mõlema koolitüübi erinimetusele on nende vastavate organite õiguspoliitiline tegevus oma eesmärkide taotluselt ja teostusviisidelt sarnane. Selle juures näeme, et mõlemad koolid on omas olemises tihedalt seoses ja ärarippuvad teistest riiklikkudest ja omavalitsuslikkudest asutistest ja ametikandjatest, ning et nad kumbki moodustavad enesest vaid ühe lõpplüli riiklike organite tsentralistlikus ahelikus. Nad on loodud transtsendentsete organite poolt ja tegutsevad samade organite alalisel juhtimisel ja järelevalvel iseseisvusetult, vaid ettekirjutatud pädevuse piirides.

²² Vt. § 48; SK I 1938, 4,1 (RT 1938, 37,332).

²³ Vt. § 2,5 j.t.; SK VI 1938, 1,1 (RT 1931,59,460).

Teame aga, et sarnased iseseisvusetud organisatsioonid, mis eeldavad enese olelemiseks mingite teiste organisatsioonide olemasolu ja millised oma pädevuse kohaselt peavad valvel olema neisse mittekuuluvate isikute huvide eest, nimetatakse asutisteks ²⁴. Järjelikult on meil keskkoolide ja gümnaasiumide juures tegemist a s u t i s t e g a.

Saadud tuletis rahuldab meid vaid osaliselt, kuna teame, et asutised liigitatakse omakorda veel ametiasutisteks ja teoasutisteks ²⁵. Liigituse aluseks on asutise poolt teostatavate funktsioonide laad ja olenevalt sellest, kas see kannab normatiivset või normivaba iseloomu, on asutise nimetuseks vastavalt ameti- või teoasutis ²⁶.

Tarvilise lahenduse leidmiseks asume vaatlema, mis laadi ülesanded on seadusega antud keskkoolide ja gümnaasiumide juhtivate organite võimkonda.

Kooli juhataja, gümnaasiumis nimetatud - direktor, ülesannete loetlus on toodud peamiselt Keskkoolide ja Gümnaasiumide seaduste §§ 35. Selleks on kooli õppe- ja kasvatustöö ning majandusala üldjuhatamine, vastutus koolitöö korralikkuse ning kooli varanduse korrasoleku eest ja kooli asjaajamine kooskõlas seaduste ja määruste ning õppenõukogu otsustega. Eriti on veel juhataja ülesandeks kooli esindamine, juhatuse andmine õpetajaile õppe- ja kasvatustöös, koolitöö järelevalve ja rida vähemaid puht faktilise iseloomuga toiminguid asjaajamise ja kooli heakorra alal.

²⁴ Vrd. A.T.Kliimann - Õiguskord, Tartu 1939, lk.103.

²⁵ Vt. Op. cit. lk. 308 ja 309.

²⁶ Normatiivsete ja normivabade funktsioonide kohta vt. lähemalt A.T.Kliimanni järgmistes teostes - Administratiivakti teooria, Tartu 1932, lk.31 jj., Haldusprotsess, Tartu 1937, lk.16 jj. ja Õiguskord, Tartu 1939, lk.208,217 ja

Juhataja abile, gümnaasiumides nimetatud inspektoriks, paneb seadus juhataja abistamise kooli sisemises ning kasvatuslikus tegevuses ja juhataja puudumise või haiguse korral täielikult viimase ülesanded ²⁷.

Õpetajate kohuseks on õppe- ja kasvatustöö, õppenõukogu koosolekutest osavõtmine ning selle otsuste kui ka juhataja korralduste täitmine ²⁸.

Õppenõukogu ülesannetena on loetletud: õppe- ja kasvatusküsimuste ning nendega ühenduses olevate muude koolielu küsimuste lahendamine, õppe- ja kasvatusviiside ning õppekava läbivõtmisega seoses olevate küsimuste arutamine, koolielu korraldavate kodukordade vastuvõtmine ja veel rida ülesandeid õpilaste kooli vastuvõtmise, sealt eemaldamise ja koolitegevuse alal ²⁹.

Nagu näeme kannavad eeltähendatud organite ülesanded täiesti faktiliste toimingute iseloomu ja piirduvad kooli ametikandjate ja õpilaskonna kitsa ringiga.

Nad ei oma muunduva teguri jõudu ega iseloomu riigi ega tema kodanikkonna õiguslikule olustikule, nad ei loo õigusi ega kohustusi kellelegi ega võta neid ka ära.

Vastupidi, nende ülesannete teostamise kaudu riik hoolitseb oma rahva hüvangu eest, tema haridusalalisi eluavaldusi sisustades, süvendades ja intensiivistades. Siit kaudu leiavad tegevusse rakendamist ja eluga sisustamist

²⁷ vt. KeS § 36 ja GS § 36.

²⁸ vt. Ibid., §§ 37.

²⁹ vt. Ibid., §§ 44.

Põhiseaduse § 22 loodud haridusalalised normid ³⁰. Nii jõuame otsusele, et keskkoolid ja gümnaasiumid kui asutised teostatavad ainult normivaba funktsiooni ja kuuluvad sellega teoasutistite hulka ³¹.

Haridustegelaste arvamus 1919. a. võimalus ehitada hääle oma kooli, oli selge, et tuleb luua tsiesti uus koolisüsteem. Veneaegset kooli ei olnud pärisa midagi. Organiseeritud õpetajaskonnas hääleandja ³² juha oma esimeses numbris kirjutas: "Vene kool peab mahaga kistama kõigi oma keeskaja teadmisega" ³³.

Algas uus kooli ehitus.

Asutava Kogu vabariikliku delegatsiooni poolt 1920. a vastu võetud alghariduse kava, samuti ka keskkooli peatõrriidus 1925. a. seaduse järgi, püsivad üldjoontes kuni 1934. aastani, mil toimunud reform tõi neisse põhjapanevaid muudatusi. Kõigi ka 1925. a. Avalikkude algkoolide seadus vahelal mõnes osas muudeti (1930) ja hiljem isegi veel kaja pandi kehtima (1931), et vana stabiilsed muudatused suuresti hääleandjate vahel vahet looda võrkoole järkjärguline väljajätmine. Seljal kahe, viie ühe ja viimake sunduslikult ei ühtegi ja kooliühustuse alla kuulumise vanuse ülemäärka vahendamine õpilastel, kes varem ei ole lõpetanud 6-klassilise algkooli õpinguid, algul kaheteistkümnendaast alustatust viieteistkümnendaast ja hiljem kolmetoistkümnendaast. Kolleegsena keskkooli ehk teise klassi gümnaasium põhisead 6-klassilisel algkoolil ja keskkoolil ei pühendatud keegi 6-klassilise algkooli õpinguid lõpetamata.

³⁰ Vrd. A.T.Kliimann, Õiguskord, Tartu 1939, lk.208, 217 ja 220.

³¹ Vrd. Op.cit. lk.309.

§ 4. Üldhariduse korralduse areng.

Kui eesti kooli- ja haridustegelastel avanes 1919.a. võimalus ehitama hakata oma kooli, oli selge, et tuleb luua täiesti uus koolisüsteem. Veneaegselt koolilt ei olnud pärida midagi. Organiseerunud õpetajaskonna häälekandja³² juba oma esimeses numbris kirjutas: "Vana kool peab maha kistama kõigi oma keskaja traditsioonidega"³³.

Algas uue kooli ehitus.

Asutava Kogu seadusandliku delegatsiooni poolt 1920.a. vastu võetud alghariduse korraldus, samuti ka keskkooli osa korraldus 1922.a. seaduse alusel, püsivad üldjoontes kuni 1934.aastani, mil toimunud reform tõi neisse põhjanevaid muudatusi. Kuigi ka 1920.a. Avalikkude algkoolide seadus vahepeal mõnes osas muudeti (1930) ja hiljem isegi uuel kujul pandi kehtima (1931), ei olnud sisulised muudatused suured; tähtsaimaks tuleb vahest lugeda võõrkeele järkjärguline väljajätmine (algul kaks, siis üks ja viimaks sunduslikult ei ühtegi) ja koolikohustuse alla kuulumise vanuse ülemmäära vähendamine õpilastel, kes varem ei ole lõpetanud 6-klas- silise algkooli õpinguid, algul kuueteistkümnendast eluaas- tast viieteistkümnendani ja hiljem neljateistkümnendani. Tolleaegne keskkool ehk teise nimega gümnaasium põhjenes 6-klas- silisel algkoolil ja keskkooli ei pääsenud keegi 6- klassilise algkooli õpinguid lõpetamata.

³² Vt. "Kasvatus", 1919, lk.2.

³³ Vt. Joh.Käis, Eesti kooli edusammudest, i. Kooli- uunduse päevaküsimusi, Tallinn 1930, lk.6.

1934.aastal anti uus keskkoolide seadus ja gümnaasiumide seadus ning sellest ajast peale keskkool ei tähenda enam gümnaasiumi, vaid algkooli ja gümnaasiumi vahel asuvat kooli. Algkoolide seaduse enda konstruktsioonis ei tehtud küll olulisi muudatusi, kuid ühes ülalnimetatud kahe, s.o. keskkoolide ja gümnaasiumide seadusega muutus ka olukord algkooli suhtes.

1934.aasta uued seadused, s.o. Keskkoolide seadus ja Gümnaasiumide seadus, korraldasid selle üldharidusliku kooli, mis on väljaspool ja ülalpool algkooli, järgmiselt. Õpilane, kes tahab astuda üldhariduslikku kooli, mis viib algkoolist kõrgemale, lahkub algkoolist pärast neljandat klassi ja astub keskkooli esimesse klassi, mis õppeaastate järjekorralt on järjekulult viiendale õppeaastale vastav. Keskkoolis on viis klassi, kusjuures viienda klassi õpingute lõpeta ja omandab keskkooli lõputunnistuse, olles seega õppinud normaalselt $4 + 5 = 9$ õppeaastat. Keskkoolil põhjeneb kolmeaastase õppeajaga gümnaasium humanitaar- ja reaalharudega, mis oma ülesandelt on määratud õpilastele, kes kavatsavad jätkata oma õppimist ülikoolis. Seega gümnaasiumi viimane, s.o. kolmas klass vastab õppeaastate järjekorralt $9 + 3 = 12$ -ndale õppeaastale. 1922.a. Avalikkude keskkoolide seaduses ettenähtud keskkool ehk gümnaasium jaotati seega kahte ossa, millest ainult alumine osa kandis keskkooli (mitte gümnaasiumi) nime ja ülemine gümnaasiumi (mitte keskkooli) nime. Ühtlasi algas õppimine keskkoolis kaks aastat varem, kui õpilane jõudis lõpule kuueaastase õppeajaga algkoolis. Keskkooli esimeses ja teises klassis oli õppeainete osade järjekord ja ulatus teine kui samal astmel oleva algkooli viiendas ja kuuendas klassis. Keskkooli I ja II klassis oli

võõrkeele õppimine sunduslik, algkoolis võõrkeelt ei olnud - seda võis õppida vaid soovikorral vabatahtliku ainenä vältaspool tunnikava õpilase enda kulul. Keskkooli reformiga õpilaste õpetamiseks lisandus üks aasta, mis võimaldab senisest suuremaid saavutusi õppe- ja kasvatustöö tulemustes ning gümnaasiumis, mis on alati keskkooliga ühise juhatuse all, teostub kahe koolikomplekti juures kergemini õppejõudude tööjaotus.

Õpilaste vanemad maal ja osalt ka linnas üldiselt ei olnud rahul keskkooli reformiga, kuna õpilased, kes astusid keskkooli, pidid lahkuma maal kodu läheduses asuvast algkoolist kaks aastat varem kui enne ja õppima linnas. Kehvemaile vanemaile tekitas raskusi ka kulude suurenemine, kuna õppimine algkoolis on maksuta, keskkoolis aga maksuline.

Koolide ülalpidajad ja Haridusministeerium, arvestades viimatikirjeldatud asjaolusid, otsustasid asutada või jätta töötama mõned keskkoolid sellistena, et nendes puudus I ja II klass ning nende III klassi järelikut astusid 6-klassilise algkooli õpingute lõpetajad. Aja jooksul selliste keskkoolide arv, millel puuduvad I ja II klass, suurenes. 1937.aastal täiendati Keskkoolide seadust selles mõttes, et sellised keskkoolid, milles on vaid III, IV ja V klass, said seadusliku aluse.

Praegune olukord on seega järgmine. Algkool on endiselt kuueaastase õppeajaga ja maksuta, kusjuures koolikohustus algab, kui laps kooliaasta algul (s.o. 1.aug.) on 8 a. vana. Õpilane vabaneb koolikohustusest, kui lõpetab õpingud 6-klassilises algkoolis või teises keskkooli klassis, kuid igal juhul vabaneb ta koolikohustusest selle kooliaasta lõpul, mille kestel saab 14 aasta vanuseks.

Keskool on kahte tüüpi: 1) progümnaasium - 5-aastase õppeajaga, mis algab viiendast õppeaastast ja millesse õpilasi võetakse eksamiga pärast algkooli neljanda klassi õpingute lõpetamist; 2) reaalkool - 3-aastase õppeajaga, mis algab seitsmendast õppeaastast ja millesse võetakse õpilasi eksamiga pärast 6-klassilise algkooli õpingute lõpetamist. Progümnaasiumis õpetatakse kaht, reaalkoolis sunduslikult üht võõrkeelt, kuid gümnaasiumi astumisel on nii selle kui teise kooli õpingute lõpetajail samad õigused. Keskkoolile, s.o. progümnaasiumile ja reaalkoolile järgneb 3-aastase õppeajaga gümnaasium, millesse võetakse õpilasi eksamiga. Gümnaasiumis võib olla humanitaar- ja reaalharu, kusjuures kooli poolt valitavate ainete alal võib esineda teatav erinevus ühe ja sama haru vahel eri koolides ³⁴.

Siin antud lühidast ülevaatest meie üldhariduse korralduses näeme, et viimati toimunud reform koolielus tõi just keskkoolide ja gümnaasiumide, s.o. endisse keskkooli, ossa suuri muudatusi. Need koolitüübid jäid küll omalt asukohalt üldises haridusasutiste astmestikus ikkagi paigale alg- ja kõrgema hariduse vahepeal asuvasse vahemikku, kuid tegeliku elu tarvidusi ja riiklikke vajadusi arvestades moodustavad nad enesest kaks üksteisele järgnevat haridusasutiste astet.

Millised siis võiksid olla põhjendused sarnaseks jaotuseks? Meie tänapäeva ühiskonna eluavaldused vajavad rohkesti inimesi, kelle hariduslik tase peab ületama algkoolis saadud teadmiste nivoo. Kerkib aga kohe ülesse küsimus, kas

³⁴ Vt. Kutseharidus Eestis, lk.28 jj. (Haridusministeeriumi väljaanne 1938).

meie ühiskondlikus korralduses iga vähemagi "intelligentsema" ülesande täitjateks kõlbavad ainult inimesed, kellel vähemalt gümnaasiumi haridus, või nii mõnegagi neist tulevad toime inimesed, kes gümnaasiumi lõputunnistust mitte ei oma, kuid on lõpetanud vähema arvu keskhariduse klasse ja lisaks sellele on suutnud omandada veel rohkesti ka elukogemusi?

Tõeliselt annab üldhariduslik kool lõpetajale ainult alused, n.ö. kondikava, millele alles tuleb rajada tulevase elukutse kogemused. Põhimiseks nõudeks siin peaks jääma vaid see, et kool peaks elule andma selgelt ja loogiliselt mõtlejaid ning väärikalt kasvatatud noorsugu. Väga sageli osutub eelistatavamaks, kui noor inimene saab koolipingilt varem ellu, ning need aastad, mis temal tuleks viibida gümnaasiumi pingil, tarvitaks oma tulevasele tegevusele ettevalmistamiseks. Õppetöö üldhariduslikus koolis 9 aasta vältel (6 a. algkool + 3 a. keskkool) peaks suutma anda inimesi, kes võimelised täitma mitmesuguseid ülesandeid ühiskonnas. Selles suhtes praeguses koolisüsteemis on kolmeklassiline keskkool teretulnud. Samuti on kolmeaastasel keskkoolil see positiivne omadus, et neid võib asutada vähematesse keskustesse, jättes seega õpilasi lähemasse kontakti oma kodukohaga, millisel oluline tähtsus meie noorsoo mentaliteedi kasvatamises.

Samuti on keskkool heaks lähtekohaks kutsealadele siirdumiseks, pakkudes selleks küllaldaselt vajalikke üldhariduslikke teadmisi.

Keskkooli vahelelülitamine pikendas õppimist ühe aasta võrra gümnaasiumi kursuse lõpetajaile ja sisuliselt on seda vahet raske lühendada. Selle suuremaks puuduseks on see,

et gümnaasiumi lõpetajate vanus kipub meil normaalselt kõrgenema ja üle kahekümne eluaasta tõusma. Tegelikult riivab see siiski võrdlemisi vähest osa meie õppivast noorsoost, sest peale keskkooli lõpetamist läheb edasi gümnaasiumi ainult osa õpilasi.

Gümnaasiumi kursuse kestvuse pikendamine tahab esmajoones võimaldada põhjalikumat süvenemist õppeainestikku ja vältida eriti ülikooli ringkondade seniseid etteheiteid ülikooli astujate suhtes, millede järele senise keskkooli kursuse lõpetajate teadmised ei olnud küllaldased õppetöö edukaks jätkamiseks ülikoolis, sest et kursus mõnedes õppeainetes oli nende poolt keskkoolis liiga pealiskaudselt läbivõetud.

Kõigist eeltoodust näeme, et kogu meie riiklik haridusala korraldus on lähtunud elulistest tarvidustest ja koolisüsteemi lahendamisel on ühiskonna hariduslike nõuete rahuldamise kõrval esmajoones silmaspeetud, missuguse haridusliku tasemega inimesi meie ühiskond ja riik vajab.

Haridusala korralduse eesmärgid ja ühiskonna tarvidused on määratud riikliku haridus- ja kunstide õpetamise kohta. Pealiskaudsenaal vastlo-
 misel tundub nagu oleks haridusala põhiseaduses pö-
 ratud vähe tähelepanu, kuna see seadusest väga komplika-
 ritud ala on kokkuvõetud ühe §-s määratleda. Süvenedes aga
 näeme, et § 22, mis seda ala määratleb, on üksikasja ja üld-
 lik ning meil on küll väga vähe. Seda võiks võtta õhust
 küljest, tema võrreldes, sest riiklikul haridus- ja kunstide
 ja eesmärgidele võimaldada te vastavaid teadmisi ja oskusi

2. p e a t ü k k.

Avalike keskkoolide ja gümnaasiumide haldust käsitlev normistik.

§ 5. Konstitutsiooniline normistik.

Asudes meie koolikorraldust põhjendava ja reguleeriva normistiku käsitlemisele, peame kõige pealt vaatlema neid põhimõtteid ja aluseid, mida üles seab meie Põhiseadus³⁵.

Haridusala - kooli- ja teadusliku- õppetöö-põhimõtted on meie Põhiseaduses väljendust leidnud §§ 22 ja 23. Keskhariduse seisukohalt lähtudes tuleks lähema vaatluse alla neist üksnes § 22, kuna § 23-das leiduvad sätted kõrgema hariduse ja kunsti õpetamise kohta. Pealiskaudsemal vaatlemisel tundub nagu oleks haridusküsimustele Põhiseaduses pööratud vähe tähelepanu, kuna see iseenesest väga komplitseeritud ala on kokkusurutud ühe § piiridesse. Süvenedes aga näeme, et § 22, mis seda ala käsitleb, on sisukas ja ulatuslik ning maksval kujul väga painduv. Seda võime võtta ühest küljest tema voorusena, sest vastavalt muutunud asjaoludele ja ajanõuetele võimaldab ta vabamat talitamist järgnevatele

³⁵ Eesti Vabariigi Põhiseadus, SK I 1938,1,1 (RT 1937, 71,590).

seadusandjatele. Sellele võimalusele juhivad ka sama paragrahvi väljendused "vastavalt riiklikele huvidele" ja "rahva elulistele vajadustele". Riiklike huvide ja rahva eluliste vajaduste mõistete suhtes võime aga väita, et need on väga muutuvad ja vahelduvad kiiresti, olenedes mitmesugustest sisemistest kui ka välistest olukordadest ja tingimustest. Pahena ilmneb siinjuures aga asjaolu, et see paragrahv ei loo otseselt mingeid konkreetseid kohustusi tulevastele seadusandjatele. Sellega on jäetud tee lahti igasugustele katsestustele koolitöö alal tulevikus, mille läbi meie hariduselu korraldamine senini mõnigi kord on kannatanud ja mille vastu on kuuldavale toodud nurinat.

Paragrahv 22 esimene lõige käsitleb õppimist rahvakoolis. Rahvakooli mõiste, mis küll põhiseadustes säilinud, on jooksvates seadustes ja rahvasuus juba kadunud. Senistes põhiseadustes tarvitati seda sõna algkooli mõttes, nagu seda mõisteti ka vene ja saksa koolikirjanduses. Kuid meie maksvas põhiseaduses on sellele mõistele antud laiem sisu: rahvakool ei tähenda siin mitte ainult algkooli, vaid ka täienduskooli ja veel muidki koole, kus õppimine on maksuta ³⁶.

Meid käesoleval juhul huvitavat keskharidust - keskoole ja gümnaasiume - käsitlevat osa tuleb otsida sama paragrahvi teisest lõikest. Siin leidub lause: "Hariduse vahetuks jätkamiseks vastavalt riiklikele huvidele ja rahva elulistele vajadustele peetakse ülal ka üld- ja kutsehariduslikke õppeasutisi". Nagu näeme, ei esine selles üldse meile tuntud ja koolisüsteemis tarvitusel olevad terminid -

³⁶ vt. A. Roos, Kasvatus ja haridus, i. Põhiseadus ja Rahvuskogu lk. 393.

keskkool, gümnaasium ja ühtluskool. Nende mõisteteni võime jõuda ainult analüüsidest eeltoodud lauses esinevaid väljendeid "Hariduse vahetuks jätkamiseks" ja "üldhariduslikke õppeasutisi". Eelpoolses käsitluses nägime, et õppetöö keskkoolis ja gümnaasiumis moodustas j ä t k u üldisele hariduskäigule, mis sai alguse algkoolist ja nägime ka, et need koolitüübid olid suunatud andma ü l d h a r i d u s t. Tuleme otsusele, et keskkool ja gümnaasium mahuvad eeltoodud Põhiseaduse väljendite mõistetes.

Samadest Põhiseaduse sätetest jääb aga selgusetuks asjaolu, kui kaugemale viib meid tee üldhariduslikes õppeasutistes. Vahetu jätkamise mõiste määrab ära vaid selle etapi alguse, mis ühtub siinkohal alghariduse lõpuga ja mis lähemalt määritletud sama paragrahvi esimeses lõikes, kuid lahutiseks jääb lõpp. Ei selgu kusagilt, kas sel teel edasiminek osutub võimalikuks hariduskäiku vahetult jätkata kuni kõrgemate õppeasutisteni, või lõpeb see juba mõnesugusel kaugusel viimastest. Vahetu hariduse jätkamise võimalus ilma ajakaotuseta ja kõrvalteedeta l ä b i k õ i g i meie poolt juba varem tähendatud kooliastmete moodustas aga meile üldiselt tuntud ühtluskooli mõiste.

Ühtluskooli mõiste oli senini selget väljendust leidnud kõigis meie üldharidusliku kooli astmeid reguleerinud erinormistikes. Asutavas Kogus, kus valmistati meie esimene algkoolide seadus, võideldi ühtluskooli põhimõtte eest, anti sellele mõistele sisu nagu sooviti ja paigutati ka seadusse l. §-na: "Avalik algkool moodustab ühtluskooli esimese järgu"³⁷. 1922.a. valmistatud Avalikkude keskkoolide sea-

³⁷ Avalikkude algkoolide seadus, RT 1920,75/76,208.

dus mainib ka selgesõnaliselt: "Avalik keskkool moodustab ühtluskooli teise järgu" ³⁸. 1931.a. muudetud algkoolide seadus jättis muutmatult püsima § 1 ³⁹. 1934.a. ilmunud reformeeritud keskkoolide seaduse § 1 mainib: "Keskkool moodustab ühtluskooli teise järgu" ⁴⁰ ja samal aastal ilmunud Gümnaasiumide seaduse § 1: "Gümnaasium moodustab ühtluskooli kolmanda järgu" ⁴¹.

Nagu eeltoodust nähtub on ühtluskooli põhimõtte pooldamist leidnud kogu meie iseseisva Vabariigi kestel. 1937a. Rahvuskogu poolt vastuvõetud uues Põhiseaduses on see mõtte aga edasi antud sõnades "Hariduse vahetuks jätkamiseks.-", mis aga, nagu nägime, ei tohiks kaugeltki olla selgeks väljenduseks ühtluskooli mõistele.

Põhiseaduse paragrahv 22. neli järgnevat lõiget reguleerivad veel teisi õppe- ja kasvatustööga seoses olevaid küsimusi, millest olulisematena võiksime märkida: 1, et õpetamine on riigikeelne, väljaarvatud erandid vähemusrahvustele avatud koolide ja õppeasutiste suhtes, kus õpetamine toimub nende rahvuskeeles ja riigikeeles seaduses tähen- datud aluseil ja piires, ning 2, et õpetamine ja kasvatamine koolides ja õppeasutistes peab toimuma Eesti riiklikus vaimus, riiklikul korraldusel ja järelevalvel.

Eesti rahva üks algelisemaid eneseteostamise nõudeid, nimelt emakeelne kool, mille saime teostada sajaprotsendi-

³⁸ Avalikkude keskkoolide seadus, RT 1922,155/156,91.

³⁹ Avalikkude algkoolide seadus, RT 1931,46,348.

⁴⁰ Keskkoolide seadus, SK VI 1938,1,4 (RT 1934,47,409)

⁴¹ Gümnaasiumide seadus, SK VI 1938,1,5 (RT 1934,47,410).

liselt alles omariikluse kehtimapanekuga, on fikseeritud Põhiseaduses sõnadega: "Õpetamine on riigikeelne".

Vähemusrahvuste riigikeele oskus on tegeliku elu seisukohalt osutunud vajalikuks näit. astudes riigi- või sõjaväeteenistusse jne. ning selle õpetuse reguleerimine on nähtud ette eriseaduste andmisega.

Lõpuks määrab veel sama Põhiseaduse paragrahv, et noorte kasvatamine vaimselt, kõlbliselt ja kehaliselt tublideks ning väärikaiks Eesti kodanikeks on vanemate kui ka riigi ja omavalitsuste tähtsamaid ülesandeid.

Mõlemad seadused on osalt välistelt konstruktsioonilt sarnased, samuti on ka mõlemiku vastavate paragrahvide redaktsiooniline ühine. Mõlemal seadusel jaguneb 7 peatükki, millest käsitlevad: 1. ptk - Üldeskirju; 2. ptk. - asutamist ja ülalpidamist, 3. ptk. - õppe- ja kasvatusosa, 4. ptk - õpilasi, 5. ptk - õpetajatele ja muudele töötajatele, 6. ptk - õppendukogu ja 7. ptk - õpetajate vanemate esindust. Mõlemad seadused põhinevad on Ülevaltslik, võttes arvesse ja rakendades kerge käsitleda. Välistel põhjustel on siiski võimalik, et mõlemad seadused jätavad paljud vastavad lahendused ja annavad need

⁴² SK VI 1933, 1,4 (IV 1933, 47, 409).

⁴³ SK VI 1933, 1,5 (IV 1933, 47, 410).

§ 6. Erinormistik.

Nagu selgus eelmise paragrahvi käsitlusest, annab meie Põhiseaduse § 22 alused keskmise üldhariduse korraldamiseks. Kui suures ulatuses, mis kujul ja mitmes astmes see peab sündima, on Põhiseaduses üksikasjalisemalt määritlemata. Siin peab Põhiseaduse vägagi üldlauseliselt väljendatud mõtteid konkretiseerima asuma seadusandlus vastava erinormistiku väljatöötamise näol.

Otsese aluse keskkoolide ja gümnaasiumide tegevusele loob kehtivas normistikus seadus; keskkoolide kohta 25.mail 1934.a. Riigivanema poolt dekreedina antud Keskkoolide seadus⁴² ühes hilisemate muudatustega ja gümnaasiumide kohta 29.mail 1934.a. Riigivanema poolt dekreedina antud Gümnaasiumide seadus⁴³ ühes hilisemate muudatustega.

Mõlemad seadused on omalt väliselt konstruktsioonilt sarnased, samuti on ka enamiku vastavate paragrahvide redaktsioon ühine. Kumbki neist seadusist jaguneb 7 peatükki, millest käsitlevad: 1. ptk - üldeeskirju; 2. ptk. - asutamist ja ülalpidamist, 3. ptk - õppe- ja kasvatusosa, 4. ptk - õpilasi, 5. ptk - ametisolevaid isikuid, 6. ptk - õppenõukogu ja 7. ptk - õpilaste vanemate esindust. Mõlema seaduse süsteem on ülevaatlik, sõnastus selge ja rakendusel kerge käsitleda. Väärrib siinkohal siiski äramärkimist, et mõlemad seadused jätavad paljud küsimused lahtiseks ja annavad need

⁴² SK VI 1938, 1,4 (RT 1934,47,409).

⁴³ SK VI 1938, 1,5 (RT 1934,47,410).

otsustada ja korraldada Haridusministeeriumile, Haridusministrile, Vabariigi Valitsusele ja Vabariigi Presidendile.

Peale eeltähendatud otseselt keskkoolide ja gümnaasiumide tegevust reguleerivate seaduste leidub üldist rahvaharidust ja kultuuriala reguleerivates seadustes ja määrustes hulgaliselt sätteid, missuguseid peame arvestama keskkoolide ja gümnaasiumide haldamisel ja mida alljärgnevalt loetleme.

Valitsemise korraldamise seaduse ⁴⁴ §§ 46 - 52 määravad ära Haridusministeeriumi ja tema osakondade ülesanded. § 48 järele kuulub üldhariduse, sellega ka keskkoolide ja gümnaasiumide õppetöö edendamine ja korraldamine, samuti ka nende koolide valitsemine ja haridusliku tegevuse järelevalve Haridusministeeriumi Kooliosakonnale.

Linnaseaduse ⁴⁵ § 11, Maakonnaseaduse ⁴⁶ § 8 ja Valitseaduse ⁴⁷ § 10 määravad vastavate omavalitsuste võimkonda koolide asutamise ja haridustöö edendamise küsimused, kuna Eestimaa Koolivalitsuse ajutine korraldus ⁴⁸ ja määrus

⁴⁴ SK I 1938, 4,1 (RT 1938,37,332).

⁴⁵ RT 1938,43,404.

⁴⁶ RT 1938,43,405.

⁴⁷ RT 1937,32,310.

⁴⁸ RT 1918,6.

linna-koolivalitsuse korralduse kohta ⁴⁹ annavad üksikasjalikumad sätted maavalitsuste ja linnavalitsuste vastavate organite ülesannete kohta koolide alal.

Vähemusrahvuste avalikkude õppeasutiste organiseerimise, valitsemise ja järelvalve sätted leiduvad Vähemusrahvuste Kultuur-omavalitsuse seaduse ⁵⁰ §§ 2 ja 4.

Õppe- ja kasvatusetöö järelvalve teostamise kord ja alused on üksikasjalist sättimist leidnud Riigikogu poolt 10. juulil 1931 antud Õppe- ja kasvatusetöö ülevalve seaduses ⁵¹ ja selle seaduse § 23 alusel Hariduse- ja sotsiaalministri poolt 27. nov. 1931 a. antud Õppe- ja kasvatusetöö ülevalve teostamise määruses ⁵².

Nimetame veel Haridusministri poolt 17. märtsil 1938 a. antud Algkooli, keskkooli ja gümnaasiumi tunnikava määrust ⁵³, mille keskkooli ja gümnaasiumi õppetöö korraldusse puutuv osa on antud Keskkoolide ja Gümnaasiumide seaduste §§ 23 alusel ja käsitleb peamiselt klassi õppetunni korraldust seoses õppeainete läbivõtmisega.

Kui siinkohal veel ära märkida õppejõudude ettevalmistamist, teenistuskäiku ja tasusid reguleerivaid sätteid, mis leiduvad Õppejõudude teenistuse seaduses ⁵⁴, Pedagoogi-

⁴⁹ RT 1918, 10.

⁵⁰ RT 1925, 31/32, 9.

⁵¹ SK VI 1938, 1, 1 (RT 1931, 59, 460).

⁵² RT 1931, 103, 728.

⁵³ RT 1938, 30, 239.

⁵⁴ RT 1931, 59, 461.

mide seaduses ⁵⁵ ja Õppejõudude tasude seaduses ⁵⁶, oleks loendatud asjasse puutuv olulisem normistik. Vähem tähtsaid sätteid keskkoolide ja gümnaasiumide eluavaldusi puutuval alal leidub veel paljudes meie riigi eluavaldusi ja eriti rahvaharidust ja kultuuriala reguleerivates seadustes ja määrustes, millede loetlemine siinkohal viiks liiga kaugemale ja osutuks tarbetuks.

3. peatükk.

R a k i d.

§ 7. Asutamine ja ülalpidamine.

Riigi ja omavalitsuste poolt ülalpeetavad keskkoolid ja gümnaasiumid nimetatakse a v a l i k k u l d e k s keskkoolideks ja gümnaasiumideks ning need avatakse Vabariigi Presidendi otsusega ⁵⁷. Samuti vajab ka nende koolide sulgemine Vabariigi Presidendi otsust ⁵⁸. Avamise ja sulgemise küsimused teavitatakse riigi poolt ülalpeetavate koolide suhtes Haridusministeeriumi koolituskonnuse ja omavalitsuste poolt ülalpeetavate koolide suhtes vastavas omavalitsuses. Peale riigi ja omavalitsuse poolt ülalpeetavate keskkoolide ja gümnaasiumide võivad ka tarutused sraorganisatsioonide ja isikute poolt ülalpeetavad

⁵⁵ SK VI 1938,1,9 (RT 1931,43,315).

⁵⁶ RT 1935,69,605.

I o s a.

Avalikkude keskkoolide ja gümnaasiumide raking ja pädevus.

3. p e a t ü k k.

R a k i n g.

§ 7. Asutamine ja ülalpidamine.

Riigi ja omavalitsuste poolt ülalpeetavad keskkoolid ja gümnaasiumid nimetatakse a v a l i k k u d e k s keskkoolideks ja gümnaasiumideks ning need avatakse Vabariigi Presidendi otsusega ⁵⁷. Samuti vajab ka nende koolide sulgemine Vabariigi Presidendi otsust ⁵⁸. Avamise ja sulgemise küsimused tegelikult algatatakse riigi poolt ülalpeetavate koolide suhtes Haridusministeeriumi Kooliosakonnas ja omavalitsuste poolt ülalpeetavate koolide suhtes vastavas omavalitsuses. Peale riigi ja omavalitsuse poolt ülalpeetavate keskkoolide ja gümnaasiumide võivad ka tegutseda eraorganisatsioonide ja isikute poolt ülalpeetavad sa-

⁵⁷ KeS §§ 7 - 9. GS §§ 7 - 9.

⁵⁸ Ibid. §§ 16.

matüübilised koolid, kuid need ei kuulu avalikkude koolide mõiste alla ja käesolevas töös sellepärast vaatlemisele ei tule.

Avalikkude koolide asutamisel tuleb täita mitmesuguseid tervishoidlisi, tulekaitse, ehitustehnilisi jne. nõudeid, mis ette nähtud sellekohastes seadustes ja määrustes ja mis puutuvad koolihoonetesse, kõrvalhoonetesse ja seadetesse ning kooli asukohta ⁵⁹. Sellega tahetakse kindlustada kooli hoolde usaldatud noortele hädaohutut töötamisvõimalust koolis.

Nägime, et algkool on meil sunduslik ja maksuta, sellele vastandina on aga keskkool ja gümnaasium vabatahtlik ja maksuline, kusjuures õppemaksust saadud summad moodustavad kooli erisummad, milliseid tarvitab koolijuhataja sama kooli tarvete täitmiseks ⁶⁰. Õppemaksu suuruse kinnitab Vabariigi Valitsus Haridusministri ettepanekul ⁶¹. Sama kord on maksev ka õppemaksust vabastatavate alammäära protsendi kindlaksmääramisel. Õppemaksust vabastamisel on eeldusteks 1, õpilase kehvus ja 2, tema andekus. On mõeldav, et kehvus peab olema majanduslik ja et andekus väljenduks kooli õppetöös.

Keskkool esineb meil kahes tüübis, progümnaasiumina ja reaalkoolina. Progümnaasiumi kursus algab pärast algkooli IV klassi lõpetamist ja kestab 5 aastat, millele vastavalt on ka viis klassi. Reaalkooli kursus kestab 3 aastat,

⁵⁹ Ibid. §§ 15.

⁶⁰ Ibid. §§ 2 ja 14.

⁶¹ Ibid. §§ 12.

alates pärast algkooli VI klassi lõpetamist. Ka siin on vastavalt õppeaastatele kolm klassi ⁶². Mõlema koolitüübi lõpetajail on ühesugused õigused ⁶³. Gümnaasiumi kursus kestab 3 õppeaastat ja vastavalt sellele on temas ka kolm klassi ⁶⁴.

Nii keskkool kui ka gümnaasium võib olla ühis- või lahuskool ⁶⁵, s.t. ta võib olla asutatud kas kumbagit sugu õpilastele ühine või siis eraldi ühe soo tarvis.

⁶² KeS §§ 3 ja 4.

⁶³ Ibid. § 3.

⁶⁴ GS §§ 3 ja 4.

⁶⁵ KeS § 5, GS § 5.

§ 8. Organid.

Avalikkude keskkoolide ja gümnaasiumide olemasolu ja edukas töö põhjeneb väga paljude erialaliste, nagu pedagoogiliste, administratiivsete, majanduslikkude jne. tegevuste kompleksil ja sellepärast kohtame nende koolitüüpide organisatsioonis terve rea organeid, millel igal omad ülesanded.

Osa organeid tegutseb siin individuaalsel põhimõttel, kuna samas näeme ka kollektiivseid organeid. Ülevaatlikkuse mõttes võtamegi siinkohal neid vaatluse alla eelmise lause liigituse alusel.

I n d i v i d u a a l s e l t tegutsevad ametisolevad isikud on: juhataja, juhataja abi, õpetajad, arst, asjaajaja ja teenijad, kusjuures gümnaasiumides juhataja nimetuseks on direktor ja juhataja abi nimetuseks - inspektor⁶⁶.

K e s k k o o l i j u h a t a j a kinnitatakse ametisse Haridusministri poolt Kooliosakonna direktori ettepanekul, kuna gümnaasiumi juhataja ametisse kinnitab Vabariigi President Haridusministri ettepanekul⁶⁷. Juhataja isik peab koolis töötanud olema õppejõuna vähemalt viis aastat, ja omama õpetajakutse⁶⁸. Sellega maksavad juhataja suhtes õppejõududele ülesseatud kvalifikatsiooni tingimused ja

⁶⁶ KeS § 34. GS § 34.

⁶⁷ ÕTS §§ 40 ja 44.

⁶⁸ Ibid. § 38.

nende järele peab ta vastama veel järgmistele nõuetele:

- peab olema Eesti Vabariigi kodanik;
- peab oskama riigikeelt;
- peab olema vähemalt 20 aastat vana ja
- peab vastama tervislikult Haridusministri sellekohase määruse nõuetele⁶⁹.

Peale selle leidub ka kehtivas normistikus negatiivne määrang, keda ei või võtta õppejõuks sellega ka juhatajaks. Selleks on isikud: 1) kes seadusejõusse astunud kohtuotsusega on kaotanud õiguse olla riigi- või omavalitsuse teenistuses või õppejõuks õppeasutises, või kellele Õppejõudude teenistuse seaduse § 86 ja 87 põhjal on keelatud teenistusse astuda ja 2) kes on eeluurimise või kohtu all süüteo pärast, mille eest seaduses on nähtud ette vangimaja või raskem karistus, välja arvatud süüteoasjad, mida võidakse lõpetada poolte leppimisel⁷⁰.

Kuna riigi poolt ülalpeetavate õppeasutiste õppejõud loetakse riigiteenijateks ja omavalitsuste poolt ülalpeetavate õppeasutiste õppejõud - omavalitsusteenijateks teatud riigiteenijate õiguste ja kohustega⁷¹, siis nende teenistuskäigu reguleerimisel tuleb arvestada ka vastavaid norme, mis antud riigiteenistuse ja omavalitsusteenistuse alal.

J u h a t a j a a b i seatakse keskkoolis ametisse, kui klasside arv koolis on vähemalt üheksa, ja gümnaasiumis -

⁶⁹ Ibid. § 2 ja Õpetajakutse omandamise määrus, RT 1931, 110, 774.

⁷⁰ ÕTS § 3.

⁷¹ ÕTS § 4.

kui klasside arv ühes keskkooliga on vähemalt kaheksa ⁷².
 Juhatajaabi loetakse õpetajate hulka ja sellepärast maksab
 tema ametisse valimisel ja registreerimisel sama kord kui
 õpetajatelgi ⁷³.

Õ p p e j õ u d resp. õpetajad jagunevad Õppejõudu-
 de teenistuse seaduse alusel:

- määralisteks, kes omavad vastavat õpetaja kutset,
 kellel on vähemalt 50% seaduses ettenähtud nädalatundide
 normist ja kes määralise õppejõuna ametisse kinnitatud;
- tunniandjaiks, kes omavad vastavat õpetaja kutset,
 kuid kelle nädalatundide arv on alla 50% seaduses määratud
 normist, ja kes tunniandjana ametisse kinnitatud;
- õpetajaameti kandidaatideks, kes ei oma vastavat
 õpetaja kutset, kuid on õiendanud vastava õpetaja kutseek-
 sami kutsekomisjonis ja töötavad koolis praktikaaja täitmi-
 seks ja
- õppejõu kohustetäitjaiks, kes sellena kohale mää-
 ratud ⁷⁴.

Õppejõudude suhtes ülesseatud nõudeid vaatlesime lä-
 hemalt käesolevas paragrahvis juhataja instituudi rakingu
 osas ja siinkohal vaatame veel nende ametisse määramise
 korda.

Õppejõud seatakse ametisse ainult vabale kohale ja
 kui see toiming satub suvisele õppetöö vaheajale, siis, ju-
 hul kui õppejõud kuulub valimisele, peab see toimuma hilje-

⁷² KeS § 34. GS § 34.

⁷³ ÕTS § 1.

⁷⁴. Ibid.

malt kolm nädalat enne tegeliku õppetöö algust ⁷⁵. Valimisele kuuluvad kohalikkude omavalitsuste poolt ülalpeetavate õppeasutiste õppejõud ja seda teostavad volikogud kui nad ei ole seda õigust andnud haridusnõukogule ⁷⁶. Õppejõuks võib valida vastava õpetajakutsega isiku või õpetajaameti kandidaadi ⁷⁷. Valitud õppejõu-kandidaadi kinnitab ametisse Haridusministeeriumi Kooliosakond ⁷⁸.

Riigi poolt ülalpeetavate õppeasutiste õpetajad valimisele ei kuulu ja neid määrab ametisse Haridusministeeriumi Kooliosakond ⁷⁹. Riigi poolt ülalpeetavate keskkoolide ja gümnaasiumide õppejõud on riigiteenijad, kuna omavalitsuste poolt ülalpeetavate õppeasutiste õppejõud on omavalitsusteenijad riigiteenijate õigustega ja kohustega, mis on maksvad nende õppejõudude kohta Õppejõudude teenistuse seaduses ja teistes vastavates seadustes ⁸⁰.

Kooli arst palgatakse ametisse kooli ülalpidaja poolt ja ta võib olla ühine mitme kooli peale ⁸¹.

Kooli asjaajaja ja kooliteenijad kuuluvad ametisse määramisele juhataja poolt ⁸².

⁷⁵ ÕTS § 33.

⁷⁶ Ibid. § 41.

⁷⁷ Ibid. § 38.

⁷⁸ Ibid. § 44.

⁷⁹ Ibid. § 40.

⁸⁰ Ibid. § 4.

⁸¹ KeS § 40. GS § 40.

⁸² Ibid. §§ 35, 41 ja 42.

Kollektiivsete organitena tegutsevad keskkoolide ja gümnaasiumide juures õppenõukogu, õpilaste vanemate koosolek ja õpilaste vanemate komitee.

Õppenõukogu liikmeteks on kooli õppejõud, kooliarst ja õpilaste vanemate komitee poolt valitud lastevanemate esindaja⁸³. Õppenõukogu kutsutakse kokku tarviduse järele koolijuhataja või tema asetäitja enese algatusel või vähemalt 1/3 liikmete nõudmisel⁸⁴. Õppenõukogu koosolekut juhatab koolijuhataja või tema asetäitja ja protokollib õppenõukogu sekretär⁸⁵. Koosolek on otsusevõimeline, kui temast võtab osa vähemalt 2/3 õppejõududest, nende hulgas koolijuhataja või tema asetäitja⁸⁶. Juhatajal on õppenõukogu otsuste suhtes suspensiivse veto õigus, mille kasutamisel küsimus läheb enne otsuse täideviimist Haridusministeeriumi Koolivalitsusele otsustamiseks⁸⁷.

Õpilaste vanemate koosoleku moodustavad õpilaste vanemad või hooldajad, kusjuures koosolek astub kokku vähemalt kaks korda aastas ja on otsusevõimeline, kui koos on 1/5 kõigist õpilaste vanematest või hooldajatest⁸⁸. Sellest koosolekust võivad sõnaõigusega osa võtta ka kõik kooli õppejõud⁸⁹.

⁸³ KeS §§ 43 ja 61. GS §§ 43 ja 61.

⁸⁴ Ibid. §§ 46.

⁸⁵ Ibid. §§ 48.

⁸⁶ Ibid. §§ 50.

⁸⁷ Ibid. §§ 51.

⁸⁸ Ibid. §§ 53 ja 55.

⁸⁹ Ibid. §§ 56.

Õpilaste vanemate komitee asutatakse õpilaste vanemate koosoleku sellekohase otsuse põhjal ja tema liikmed valib koosolek õpilaste vanemate või hooldajate hulgast üheks aastaks, iga kooli klassi kohta 2 esindajat, kes koos koolijuhataja ja õppenõukogu poolt valitud kahe õpetajaga moodustavad komitee koosseisu⁹⁰. Vanemate komitee koosoleku kutsub kokku ja juhatab komitee enese poolt valitud esimees, kusjuures koosolek on otsusevõimeline, kui on koos vähemalt pooled liikmed nende hulgas komitee esimees ja koolijuhataja⁹¹.

Klassis selles, mis on määratud vastutuse tunnustuste järele ja teiseks, kui ta selmises osas vastab nõuetele, siis kontrollitakse tema teadmisi veel akadeemilisel ajal. Need korraldatakse harilikult programmialusel vastuvõtmisel kahes õppeaines ja reaalkoolis ning gümnaasiumil vastuvõtmisel kolmes õppeaines, nii suuliselt kui ka kirjalikult, kas keedetud õppeaasta lõpul või sügisel enne kooliaasta algust. Vastuvõtmisel on otsustavaks dev paremuse järjekord⁹². Sellage on tahtud võimaldada edasipõlva ainult endekametele.

Programmialusel I klassi võetakse õpilasi, kes on lõpetanud algkooli IV klassi, reaalkooli I klassi, kes on lõpetanud algkooli täieliku kursuse ja gümnaasiumi I klassi.

⁹⁰ KoS § 5. os § 5.

⁹¹ Vt. Haridusministri ringkiri õpilaste programmialusel, reaalkooli ja gümnaasiumi I klassi vastuvõtmise ajaks.

⁹² Haridusministri ringkiri gümnaasiumi I klassi vastuvõtmise ajaks. Haridusministri ringkiri 1937, 15.

⁹⁰ Ibid. §§ 59.

⁹¹ Ibid. §§ 59 ja 62.

§ 9. Õpilased.

Avalikke keskkooli ja gümnaasiume võib avada kumbagi soost õpilastele eraldi, s.o. lahuskoole, kui ka ühiseid, s.o. ühiskooli ⁹².

Pääs koolidesse ei ole aga mitte vaba, vaid see sünnib valiku alusel. Peamine selektsioon kooli vastuvõtmisel toimub õpilase vaimlise arengu alal, täpsamalt väljendatult koolis omandatud teadmiste kontrollimise näol. See toimub kahes järgus. Esiteks on nõuetav, et õpilane oleks lõpetanud teatava kooli või siis nõuetava arvu klasse selles, mida jälgitakse vastavate tunnistuste järele ja teiseks, kui ta eelmises osas vastab nõuetele, siis kontrollitakse tema teadmisi veel eksamite näol. Need korraldatakse harilikult progümnaasiumi vastuvõtmisel kahes õppeaines ja reaalkooli ning gümnaasiumi vastuvõtmisel kolmes õppeaines, nii suuliselt kui ka kirjalikult, kas kevadeti õppeaasta lõpul või sügisel enne kooliaasta algust. Vastuvõtmisel on otsustandev paremuse järjekord ⁹³. Sellega on tahetud võimaldada edasipääs ainult andekamatele.

Progümnaasiumi I klassi võetakse õpilasi, kes on lõpetanud algkooli IV klassi, reaalkooli I klassi, kes on lõpetanud algkooli täieliku kursuse ja gümnaasiumi I klassi,

⁹² KeS § 5. GS § 5.

⁹³ Vt. Haridusministri ringkiri õpilaste progümnaasiumi, reaalkooli ja gümnaasiumi I klassi vastuvõtmise asjas HMT 1938,8 ja Haridusministri ringkiri gümnaasiumi I klassi õpilaste vastuvõtmise asjas HMT 1937,15.

kes on lõpetanud keskkooli kursuse. Vastu võtmine toimub valiku põhjal, mille tingimused on jäetud Haridusministri määrata ⁹⁴.

Need valiku tingimused sisaldavad olulisemana eel- tähendatud eksamite korda, kuid märkimisväärt on ka nende- ga loodud vanusepiir vastuvõetavatele. Selle järele ei to- hi õpilase vanus ületada progümnaasiumi I klassi astumisel - 13 a., reaalkooli I klassi astumisel - 16 a. ja gümnaasiumi I klassi astumisel - 19 aastat ⁹⁵. Võimalik on ka kõrgema- tesse klassidesse astumine eksamite sooritamise teel, mil- le kaudu selgitatakse, kas õpilane on küllalt küps vastavas klassis eduga töötamiseks, kusjuures gümnaasiumi eksamile ilmumisel nõutakse tingimata keskkooli lõputunnistust ⁹⁶.

Kooli vastuvõtmisel omab ka tähtsust õpilase tervis. Kõik õpilased vaadatakse läbi kooliarsti poolt ja kelle tervislik seisukord osutub kardetavaks kaasõpilastele, neid kooli vastu ei võeta ⁹⁷.

Õpilased viiakse ühest klassist teise ja tunnusta- takse koolikursuse lõpetanuks õppenõukogu otsusega õpilase õppetöö edu põhjal, kusjuures õpilast ei või jätta ühte klassi kauemaks kui kaheks õppeaastaks ⁹⁸. Siin on põhjuse- na mõeldav õpilase nõrk edasijõudmine või siis täieline an-

⁹⁴ KeS § 26. GS § 26.

⁹⁵ HMT 1938,8 §§ 1-3.

⁹⁶ KeS § 27. GS § 27.

⁹⁷ Ibid. §§ 29.

⁹⁸ Ibid. §§ 24.

detus, mille tõttu õppetöö temaga osutub tulutuks. Klassi-
kursuse kui ka täieliku koolikursuse lõpetamisel antakse
sellekohane tunnistus, mis viimasena mainitud juhul annab
õiguse astuda järgmistesse kõrgematesse õppeasutistesse
vastavalt nende õppeasutiste vastuvõtu tingimustele⁹⁹.

1. peatükki.

Pädevus.

§ 10. Individuaalsed orgaanid.

Rahingut kätkestavas osas nägime, et individuaalsed
organidena tegutsesid avalikkuses keskkoolides ja gümna-
siumides juhataja, juhatajaabi, õpetaja, kooliarst, asja-
ajaja ja teenijad. Vastlene siinkohal, misuguseid ülesan-
deid täidavad need isikud ja misuguseid õigusi ja kohustusi
nad omavad.

Kooli juhataja, gümnaasiumides nimetatud
direktor, on kooli keskvalitsuse peamine õppealgeviise kui
ka majanduse alal. Tema nägib juhataja instituti rakenda-
mist osast, on seadusalline ja allilega ka parim osa õpete-
laskonnast. Tema kooli on kooli väike asutus, aga oma juhata-
jalt nõuab ta palju. Tema peab olema hea pedagoog, aga
omama ühtlasi tugevat administratiivset kätt. Juhataja juhib
kooli heaperameeliku kooliga ja vastutab tema eest üles-
se, kooli ühispidaja ja lastevanemate ees. Tema on koolis
paramehe õigused ja paramehe kohused. Oma nägib õigusi

⁹⁹ Ibid. §§ 30 ja 31.

on fikseeritud seaduste ja määrustega, osa neist on akadeemilised, s.t. nad on enesestmõistetavad.

Õppe- ja kasvatustöö alal koolijuhataja peab olama valvel, et see töö tema koolis toimiks riiklike huvidega. Tema on ja jääb koolis esimeseks ja tähtsaimaks järelevalvaks, kelle töö tulemusena saame tugevaid, riiklikult neelostatud, tugevaid ja valmis inimesi. Tema on ka esimeseks kasvatajaks. Samuti peab ta hoolitsema, et koolis areneks pedagoogiline ja teaduslik töö. Tema peab olema valvel ja et ta oleks viljakas. Selleks ta peab hoolitsema koolis soodsate tingimuste loomise eest, et see oleks võimalikult hea ja kasulik. Selleks ta peab hoolitsema koolis soodsate tingimuste loomise eest, et see oleks võimalikult hea ja kasulik.

4. p e a t ü k k.

P ä d e v u s.

§ 10. Individuaalsed organid.

Rakingut käsitlevas osas nägime, et individuaalsete organitena tegutsesid avalikkudes keskkoolides ja gümnaasiumides juhataja, juhatajaabi, õpetajad, kooliarst, asjaajaja ja teenijad. Vaatleme siinkohal, missuguseid ülesandeid täidavad need isikud ja missuguseid õigusi ja kohustusi nad omavad.

Koolijuhataja, gümnaasiumides nimetusega direktor, on kooli eksekutiivorganiks nii õppetegevuse kui ka majanduse alal. Nagu nägime juhataja instituuti rakendavast osast, on nemad valitud ja sellega ka parim osa õpetajaskonnast. Üksik kool on küll väike asutis, aga oma juhatajalt nõuab ta palju. Juhataja peab olema hea pedagoog, aga omama ühtlasi tugevat administraatori kätt. Juhataja juhib kooli heaperemeheliku hoolega ja vastutab tema eest ülemuse, kooli ülalpidaja ja lastevanemate ees. Temal on koolis peremehe õigused ja peremehe kohused. Osa neist õigusist

on fikseeritud seaduste ja määrustega, osa neist on aksiomilised, s.t. nad on enesestmõistetavad.

Õppe- ja kasvatustöö alal koolijuhataja peab olema valvel, et see töö tema koolis toimuks riiklikes huvides. Tema on ja jääb koolis esimeseks ja tähtsaimaks järelevalvajaks, kelle töö tulemusena saame tugevaid, riiklikult meelestatud, tugeva rahvustundega teoinimesi. Tema on ka esimeseks kasvatajaks. Samuti peab ta hoolitsema, et koolitöö areneks pedagoogiliste põhimõtete järele ja et ta oleks viljakas. Selleks ta peab hoolitsema koolis soodsate töötingimuste eest. Osa neist on välised, aga osa sõltub õpetajaskonnast: vastastikune usaldus, ühine kasvatav õhkkond, ühised arusaamised ja püüded, järjekindlus nõudmistes ja vaadetes, avameelsus mõttevahetuses, isikliku momenti kõrvaldamine ametasjadest, seaduslike määruste ja korralduste täpne täitmine, kohuse- ning vastutusetunne ning algatusvõime.

Vastutajana seaduslikkuse eest peab koolijuhataja jälgima, et koolis täidetakse kehtivad seadused, määrused ja juhtnõõrid. Sellepärast peab ta kõiki koolielu korraldavaid norme teadma. Ta peab ka jälgima, et kooli organite pädevus ei saaks rikutud, ning et õppenõukogu ja lastevanemate koosolekud püsiksid seaduslikkuse piirides.

Kooli majandusliku elu juhina vastutab ta selle eest, et kooli varandus oleks alles ja korras, ning et seda tarvitataks õigeks otstarbeks. Ta on ka kooli eelarve ja aruande koostajaks.

Õpetajatekolleegiumi juhina on ta kõigi koolis töö-

tavate õppejõudude ülemus, sellena ta peab julgema teha korraldusi, aga peab ka julgema kanda nende eest vastutust. Koolijuhataja püüdeks olgu endale tublisid abilisi ja kaastöölisi kasvatada kõikidest kolleegidest.

Suuri ülesandeid omab koolijuhataja ka õpilaste omavahelise ning kooli ja kodude vahelise usalduse ja vastastikkuse heatahtliku suhtumise jaluleseadmisel ¹⁰⁰.

Andnud eelpool kooliõpetaja isikust ja tema ülesannetest üldpildi, vaatleme siinkohal, missuguseid sätteid tema ülesannete ja kohustuste suhtes leidub maksvas normistikus. Keskkoolide ja Gümnaasiumide seadused määravad, et juhataja kohuseks on:

- kooli õppe- ja kasvatustöö ning majandusala üldjuhatamine;
 - vastutus koolitöö korralikkuse ning kooli varanduse korrasoleku eest ja
 - hoolitsemine, et kooli asjaajamine oleks kooskõlas seaduste ja määruste ning õppenõukogu otsustega.
- Eriti on juhataja ülesandeks:
- kooli esindamine ja läbikäimine teiste asutistega ning üksikute isikutega;
 - kooli puutuvate küsimuste selgitamine ja esitamine õppenõukogule otsustamiseks;
 - juhatuse andmine õpetajaile õppe- ja kasvatustöös, kusjuures juhatajal on õigus õpetajaile korratuste puhul teha märkusi ja hoiatusi;
 - õppe- ja kasvatustöö jaotamine õppejõudude vahel;

¹⁰⁰ M.Raud. Koolijuhataja administraatorina, i. Eesti Kool 1937, nr.1, lk. 7 jj.

- järelevalve ja hoolitsemine, et koolitöö toimuks takistamatult ja et kõik õpetajad ja õpilased täidaksid oma kohuseid korralikult;

- kooli seadete ja õppeabinõude muretsemine;

- kooli eelarve ja aruande koostamine ja

- kooli asjaajaja ja teenijate ametisse määramine ja ametist vabastamine¹⁰¹.

Üldised teenistusalaalse käitumise reeglid ja selle käitumisega seosesolevad kohused ning õigused on juhatajatele ühised kõigi õppejõudude omadega ning üksikasjalisemat reguleerimist leidnud õppejõudude teenistuse seaduses¹⁰².

Nagu nägime on koolijuhataja kahtlemata üks kõige olulisemaid organeid kooli konstruktsioonis, tema on kogu selle organismi hingeks, selle kooshoidjaks, töölerakendajaks ja ühtlasi korraliku töötamise eest vastutajaks.

J u h a t a j a a b i, gümnaasiumides nimetatud inspektor, kui ta on määratud, tegutseb kooli sisemises ning kasvatuslikus tegevuses kõigi samade ülesannete alal kui juhatajagi viimase abilisena ja juhul kui juhataja puudub või on haige, täidab tema kohuseid¹⁰³.

Õ p e t a j a d on sooritusorganid, kes teostavad õppefunktsioone, selle kõrval teostavad nad juhataja poolt määratud eriülesandeid nii koolis kui ka väljaspool. Nad on koolijuhataja otsesed ja lähemad kaastöölised. Maksva normistiku sätete järele on nende kohuseks:

¹⁰¹ KeS § 35. GS § 35.

¹⁰² RT 1931, 59, 461.

¹⁰³ KeS § 36. GS § 36.

- õppe- ja kasvatustöö;
- õppenõukogu koosolekute osavõtmine ja
- juhataja korralduste ning õppenõukogu otsuste täitmine¹⁰⁴.

Kasvatusliikude ülesannete ligemateks täitjateks üksikutes klassides õppenõukogu valib õppejõudude hulgast k l a s s i j u h a t a j a d, kelle kohused määrab õppenõukogu Haridusministeeriumi vastava instruktiooni põhjal¹⁰⁵.

K o o l i a r s t i ülesandeks on õpilaste tervise eest hoolitsemine ning nende arstimine, valve kooliruumides tervishoidliku seisukorra järgi, nõuandmine õppenõukogule kooli tervishoidu puutuvates küsimustes ja abinõude tarvituselevõtmine külgehakkavate haiguste laialilagunemise vastu koolides ja koolide kaudu¹⁰⁶. Kooliarsti lähema töökorralduse määrab Haridusministeerium ja tema tegevus on üksikasjalikumalt sättimist leidnud Tervishoiu Peavalitsuse määrustes kooliarstide tegevuse kohta¹⁰⁷.

K o o l i a s j a a j a j a kohuseks on kooli kantselei ja majandusliikude asjade korraldamine ning k o o l i t e e n i j a d on lähemad abilised koolihoonete, õue ja aia korrastamisel ning nende kohused määrab koolijuhataja¹⁰⁸.

¹⁰⁴ Ibid. §§ 37.

¹⁰⁵ Ibid. §§ 39.

¹⁰⁶ Ibid. §§ 40 ja Tervishoiu Peavalitsuse määrused kooliarstide tegevuse kohta, RT 1921,21.

¹⁰⁷ RT 1921,21.

¹⁰⁸ KeS §§ 41 ja 42. GS §§ 41 ja 42.

§ 11. Kollektiivsed organid.

Kollektiivsete organitena tegutsevad avalikkude keskkoolide ja gümnaasiumide juures õppenõukogu, õpilaste vanemate koosolek ja õpilaste vanemate komitee.

Õ p p e n õ u k o g u ülesandeks on õppe- ja kasvatus töö küsimuste ning nendega ühenduses olevate muude koolielu küsimuste lahendamine. Eriti kuulub õppenõukogu tegevuspiirkonda:

- õppe- ja kasvatusviiside arutamine;
- õppekava läbivõtmise ulatuse ja ettenähtud piiridest kõrvalekaldumiste arutamine;
- õpilaste vastuvõtmine, vastavatesse klassidesse paigutamine ja koolist eemaldamine;
- õpilaste käitumise ja hoolsuse hindamine, nende klassist klassi üleviimine ja kooli lõpetamise otsustamine ning neile tunnistuste andmine;
- kehvemate andekate õpilaste õppemaksust vabastamine ja õpilastele toetussummade määramine;
- koolielu korraldavate kodukordade vastuvõtmine;
- õpilaste ringide põhikirjade kinnitamine ja ringide vanemate määramine ja
- esindajate valimine õpilaste vanemate komiteesse¹⁰⁹

Õppenõukogu nimetusest saame mulje nagu omaks see organ vaid nõuandvat iseloomu, vaadelnud aga temale seadusega expressis verbis antud ülesandeid, näeme, et see organ teostab hulgaliselt eriülesandeid ka täidesaatvalt alalt.

¹⁰⁹ KeS § 44. GS § 44.

Õppenõukogu otsuste suhtes on koolijuhatajal suspensiooni veto õigus. Seda teostab juhataja juhul, kui ta ei ühine õppenõukogu otsusega ja siis läheb küsimus enne otsuse täideviimist Haridusministeeriumi Koolivalitsuse otsustamisele ¹¹⁰.

Õpilaste vanemate koosoleku ülesandeks on õpilaste abistamisse ning õppe- ja kasvatus-töösse puutuvate küsimuste arutamine ja tarbekorral oma soovide esitamine õppenõukogule ¹¹¹. Nagu neist ülesannetest näeme, aitab õpilaste vanemate koosolek kaasa kodu ja kooli vahel sõbraliku usaldusõhkkonna tekkimisele, mis on eduka koolitöö tähtsamaid eeldusi. Kooli korra ja õppetöö alal tal ei ole aga otsuste tegemise õigust - võib vaid soove esitada.

Õpilaste vanemate komitee aitab alal hoida ning süvendada ühendust kooli ja kodu vahel, arutab kasvatusküsimusi, aitab õpilaste toitluse ja tervishoiu olusid korraldada, organiseerib õpilastele kohaseid meelelahutusi ja õppekäike ning püüab võimaldada paremat edasijõudmist kehvematele õpilastele, muretsedes neile ainelist toetust. Ta ühtlasi valib õppenõukogusse ühe esin-daja, kellel on õigus õppetööd pealt kuulata ¹¹².

¹¹⁰ Ibid. §§ 51.

¹¹¹ Ibid. §§ 54.

¹¹² Ibid. §§ 60 ja 61.

§ 12. Õppe- ja kasvatustöö.

Kooliaasta kestus on seadusega fikseeritud. See algab 1.augustist ja kestab järgmise aasta 31.juulini ¹¹³.

Tavaliselt jaguneb see kaheks õppesemestriks. Tegelik õppetöö peab kestma vähemalt 35 nädalat kooliaastas ning selle algus, lõpp, vaheajad ja üldised ning kohalikud pühad on jäetud Haridusministri määrata ¹¹⁴. Seda Haridusministrile antud õigust ei tule aga laiendada mõista ja tuleb arvestada, et viimane on sunnitud arvestama Pühade ja puhkepäevade seaduses ¹¹⁵ loetletud riiklikke pühi ja puhkepäevi.

Õpilaste maksimaalarv on määratud keskkoolides klassi kohta 50-le ja gümnaasiumis - 40-le, millega hoitakse ära klasside komplekteerimine liiga suure arvu õpilastega, mis oleks takistuseks õppetöö edukale läbiviimisele ja õpilaste kontrollimisele ¹¹⁶.

Sunduslikke õppeaineid on ettenähtud reaalkoolis - 14, progümnaasiumis ja gümnaasiumis - 15, ning vabatahtliku õppeainena nii õpetajaile kui õpilastele õpetatakse usuõpetust ¹¹⁷.

Tunni- ja õppekavade määramine on tehtud kohuslikuks Haridusministrile ¹¹⁸. Viimase poolt on see teostatud Algkooli, keskkooli ja gümnaasiumi tunnikava määruse andmise

¹¹³ KeS § 18. GS § 18.

¹¹⁴ Ibid.

¹¹⁵ RT 1937, 24, 202.

¹¹⁶ Ibid. §§ 19.

¹¹⁷ KeS § 20. GS §§ 20-22.

¹¹⁸ Ibid. § 23.

ja Algkooli, keskkooli ja gümnaasiumi õppekavade maksma panemise teel ¹¹⁹. Õppekavad määravad koolitöö materiaalse sisu. Kavades antud õppeaine üldine sisu ja piirid on koolile ja õpetajale kohuslikud, kuna aine üksikasjade ja nende läbivõtmise järjekorra määramises klassi piirides kavad jäta-
vad õppenõukogule ja õpetajatele vaba valiku. Tuleb alati silmas pidada, et igasugused kavad jäävad ikka vaid vormiliseks skeemiks, millele annab elava ja viljaka vaimu alles õpetaja asjatundlik huviküllane ning õppimisele virgutav ja arendav töö.

S. p. a. l. k. k.

riiklik keskvaldus.

13. Vabariigi President ja Vabariigi Valitsus.

Üldine haridustöö juhtimise ja järelevalve on valitsemise korraldamise seadusega pandud Haridusministeeriumile ¹²⁰. Kuna äga ministeerium asub aktiivse keskvalduse staatusis kolmandal kohal, siis tema tegevus on suuresti sõltuv temast astmestikus kõrgemal asuvatest Vabariigi Presidendi ja Vabariigi Valitsuse halduse alal asunud asutustest. Vastlane siinkohal, missugused sätted õppe- ja kasvatustöö juhtimise ja järelevalve alal sisaldab makses normistiku eel-
tshendatud instantside tegevuse kindlaksmääramiseks.

V a b a r i i g i P r e s i d e n d i S i g u l i k e l l a s t

¹¹⁹ Vt. RT 1938,30,239 ja Haridusministri poolt 19. III.1938.a. kinnitatud Algkooli, keskkooli ja gümnaasiumi õppekavad, Tallinn 1938.

II o s a .

Avalikkude keskkoolide ja gümnaasiumide õppe- ja kasvatustöö juhtimine ja järelevalve.

5. p e a t ü k k .

R i i k l i k k e s k h a l d u s .

§ 13. Vabariigi President ja Vabariigi Valitsus.

Üldine haridustöö juhtimine ja järelevalve on valitsemise korraldamise seadusega pandud Haridusministeeriumile¹²⁰. Kuna aga ministeerium asub aktiivse keskalduse süsteemis kolmandal kohal, siis tema tegevus on suuresti sõltuv temast astmestikus kõrgemal asuvatest Vabariigi Presidendi ja Vabariigi Valitsuse halduse alal astunud sammudest. Vaatleme siinkohal, missuguseid sätteid õppe- ja kasvatustöö juhtimise ja järelevalve alal sisaldab maksev normistik eel- tähendatud instantside tegevuse kindlaksmääramisel.

V a b a r i i g i P r e s i d e n d i õiguslik sei-

¹²⁰ Vt. SK I 1938,4,1, § 46 (RT 1938,37,332).

sund ilmestub meile kõige pealt Põhiseaduse sätetest ¹²¹. Nende järele Vabariigi President on riigivõimu ühtluse kandja ja hoolitseb õigusliku korra säilitamise eest ¹²². Ta eriõigusel teostab valvet riigi- ja muude avalikõiguslike asutiste, millede hulka kuuluvad loomulikult Haridusministeeriumile alluvad asutised ja avalikud koolid, tegevuse järele ¹²³. Kui me veel arvesse võtame tema õigust Haridusministri, kui Vabariigi Valitsuse liikme ja sellega ka ministeeriumi juhi, ja ka kõrgemate riigiametnike ametisse nimetamiseks ja ametist vabastamiseks ¹²⁴, millise instituudi kaudu ta kaudselt saab sundida vastavaid haldusinstantsi oma soove arvestama ja rakendama, ning kui sellele lisandub veel määrusandlusõigus ¹²⁵, siis ilmneb selgesti Vabariigi Presidendi suur tähtsus õppe- ja kasvatustöö juhtimises ja järelevalves.

Põhiseaduse normidele lisandub veel hulk sätteid mitmetes eriseadustes, millistest siinkohal mainime olulisemaid.

Õppe- ja kasvatustöö ülevälve seaduse järele on Koolide Peainspektorite ¹²⁶ ja Õppejõudude teenistuse seaduse järele gümnaasiumide juhatajate teenistusse määramise ja sealt

¹²¹ vt. SK I, 1938, 1, 1 (RT 1937, 71, 590).

¹²² Ibid. § 38.

¹²³ Ibid. § 39 p.5.

¹²⁴ Ibid. §§ 50 ja 39 p.2.

¹²⁵ Ibid. § 39 p.4.

¹²⁶ SK VI 1938, 1, 1, § 7 (RT 1931, 59, 460).

vabastamise õigus Vabariigi Presidendil ¹²⁷. Esitised neis asjus lähevad tavaliselt küll Haridusministri algatusel, kuid see ei vähenda veel Vabariigi Presidendi õigust tarbe korral oma soovi elluviimiseks.

Keskkoolide seadus annab Vabariigi Presidendile õiguse avalikkude keskkoolide või nende klasside avamise otustamiseks ja neis võõrkeelte järjekorra kindlaksmääramiseks ¹²⁸. Analoogilised sätted gümnaasiumide kohta leiduvad ka Gümnaasiumide seaduses ¹²⁹.

V a b a r i i g i V a l i t s u s Põhiseaduse määrangu järele teostab valitsemisvõimu ja riigi poliitikat kõigil aladel ning hoolitseb seaduste täitmise eest ¹³⁰. Sellest üldlauselisest sõnastusest ilmneb selgesti, et ka õppe- ja kasvatustöö juhtimise ja järelevalve küsimused kuuluvad Vabariigi Valitsuse kompetentsi. Ta on ühtlasi Vabariigi Presidendi poolt õppe- ja kasvatustöö juhtimise ja järelevalve alal tehtud otsuste täitjaks ¹³¹, s.o. sooritajaks ja elluviijaks, sisustades neid oma konkretiseerivate aktidega. Oma ülesandeid võib Vabariigi Valitsus teostada kas oma koosolekul või Peaministri läbi, kes on Vabariigi Valitsuse juhiks ja tegevuse ühtlustajaks, ning kes võib pärida aru üksikult ministreilt nende tegevuse kohta ja anda juhtnööre

¹²⁷ RT 1931, 59, 461, §§ 40, 44 ja 87.

¹²⁸ vt. §§ 7, 8, 9 ja 22.

¹²⁹ vt. §§ 7, 8, 9 ja 22.

¹³⁰ PS § 48.

¹³¹ PS § 48.

nende tegevuses ¹³². See arupärimine ja juhtnööride andmine, nagu nähtub Põhiseaduse vastava paragrahvi sõnastusest ei ole mitte piiratud ministri kui Vabariigi Valitsuse liikmega, vaid haarab tema tegevust ka ministeeriumi juhina.

Valitsuse Vabariigi Valitsusel on ka Põhiseaduse sätete järele seaduste algatamise õigus ja seadustes ettenähtud alustel ja ulatuses määrusandlusõigus, mis võimaldab temale õppe- ja kasvatustöö juhtimise ja järelevalve küsimuste algatamisel ja teostamisel suurt aktiivsust ¹³³.

Riigiametnikkude ametisse määramise õigust Vabariigi Valitsusele Põhiseaduses ega ka teistes haridusala seadustes antud ei ole, küll aga annab Õppejõudude teenistuse seadus Vabariigi Valitsusele õiguse õppejõudude, väljaarvatud Vabariigi Presidendi poolt ametisse nimetatavad, ametist vabastamiseks kui viimase tegevus on riigi huvidele kahjulik ¹³⁴. Selles seisneb suur tegur järelevalve teostamises.

Otseseid ülesandeid ja õigusi Vabariigi Valitsusele õppe- ja kasvatustöö juhtimise ja järelevalve osas on haridusala eriseadustes mainitud napilt. Olulisemana siinkohal võiks veel nimetada koolide inspektorite arvu ja ühe koolide inspektori ülevalvele kuuluvate klassikomplektide arvu miinimumi määramise õigust Õppe- ja kasvatustöö ülevalve seaduse alusel ¹³⁵.

¹³² PS § 52.

¹³³ PS §§ 92 ja 54.

¹³⁴ RT 1931, 59, 461, § 87.

¹³⁵ § 14.

§ 14. Haridusministeerium.

Üksikute valitsemise alade korraldamiseks vastavate erialade järgi asutatakse ministeeriumid¹³⁶.

Haridusministeeriumi ülesanded on kindlaks määratud Valitsemise korraldamise seaduses ja vastava sõnastuse järelle need on: r a h v a h a r i d u s e, kutseoskuse ja n o o r s o o k a s v a t u s e j u h t i m i n e, e d e n d a m i n e ja j ä r e l e v a l v e; õppejõudude ettevalmistamine; teaduse, kunsti, kirjanduse ja kehakultuuri edendamine¹³⁷. Sama seadus annab ka ministeeriumi jaotuse osakondadeks ja määrab ära vastavate osakondade ülesanded. Selle määrangu järelle meid käesoleval juhul huvitav üldhariduse edendamine ja korraldamine, vastavate riigikoolide valitsemine, õppe- ja kasvatuasutiste ja omavalitsuste haridusliku tegevuse järelevalve on ministeeriumi Kooliosakonna ülesandeks¹³⁸.

Põhiseadus määrab ära ministeeriumi j u h i, k e l l e k s o n m i n i s t e r ja kes korraldab ministeeriumi tegevusalasse puutuvaid küsimusi ning täidab ülesandeid, mis temale pandud seadusega määratud alusel ja ulatuses¹³⁹. Sellega ministeerium on bürokraatlikule printsibiibile rajatud asutis. Minister esineb siin primus omnium kvalifikatsioonis ja kõik ministeeriumi aktid üllatakse tema nimel.

¹³⁶ PS § 49 ja VKS § 22.

¹³⁷ § 46.

¹³⁸ §§ 23, 47 ja 48.

¹³⁹ § 53.

Peame märkima, et Haridusminister ministeeriumi juhina ei ole täiesti vaba suuna andmisel riiklikule kasvatus- ja haridustööle. Siin peab ta arvestama Põhiseaduse juhtnõore. Nende järele peab õpetus ja kasvatus andma kõlbeliselt ja kehaliselt tublisid ja väarikaid kodanikke ja toimuma eesti riiklikus vaimus ja ustavalt Eesti riigile ja tema Põhiseaduslikule korrale¹⁴⁰.

Olulisemana ministri ülesannetest ministeeriumi juhina võiksime siin nimetada:

- ta juhib ja korraldab kogu ministeeriumi tegevust;
- hoolitseb, et seadused, seadlused ja määrused ning muud korraldused leiaksid otstarbekat ja täpsat täitmist;
- otsustab kõik küsimused, kui nende otsustamine pole seatud korras pandud alluvatele asutistele või ametnikele;

- täidab Vabariigi Presidendi, Vabariigi Valitsuse ja Peaministri otsuseid;

- valvab, et ministeeriumi osakonnad ning ministeeriumile alluvad asutised hoolikalt täidaksid neile pandud ülesandeid;

- annab juhtnõore ja teostab järelevalvet ministeeriumi ametnike otsuste ja tegevuse üle ja

- annab seaduses ettenähtud alustel ja ulatuses määrusi¹⁴¹.

Näeme, et Haridusministril on kasvatus- ja õppetöö alal nii juhtimise kui ka järelevalve õigus. Seda tuleb ka

¹⁴⁰ §§ 8 ja 22.

¹⁴¹ VKS § 26.

täiesti loomulikuks pidada haridustöö ühtlase ja süsteemi-kindla arendamise seisukohalt. Õieti ja vajaliku eduga saab juhtida ikkagi vaid see instants, kellele kuulub ka juhitava tegevuse tagajärgede kontroll.

Haridusministri määrusandlik tegevus toimub vaid seaduses ettenähtud alustel ja ulatuses, sellega need legislatiivaktid on volitatud r a k e n d a m a kehtivat seadust ja kuuluvad määruste liiki intra legem ¹⁴².

Lähem kaastööline ministrile ministeeriumi juhtimisel on m i n i s t r i a b i, kelle tegevuse üldise ulatuse määrab ära minister oma korraldusega ¹⁴³.

Nagu eelpool nägime, on ministeeriumi allühikuteks ministeriaalsed o s a k o n n a d. Ka need on bürokraatlikule printsiibile rajatud instantsid. Nende juhtidena, otsealluvuses ministrile, teotsevad d i r e k t o r i d, kelle ülesannetest ja õigustest märgiksime:

- temale seatud korras allutatud asjade otsustamist;
- ministrile ettekannetega esinemist;
- juhtnõõride andmist ja korralduste tegemist ja
- ministrile aru andmist ¹⁴⁴.

Osakondade direktoritele abilisteks ja lähemateks kaastöölisteks võidakse määrata a b i d i r e k t o r i d ¹⁴⁵.

Otsealluvuses Kooliosakonna direktorile tegutsevad õppe- ja kasvatustöö järelevalve alal koolide peainspektorid ja Kooliosakonna koosseisu kuuluvatena, kuid järelevalvet k o h a p e a l teostavatena koolide inspektorid ¹⁴⁶.

¹⁴² Vrd. A.T.Kliimann, Administratiivakti teooria, Tartu 1932, lk.181.

¹⁴³ VKS § 30.

¹⁴⁴ Ibid §§ 33 ja 34.

¹⁴⁵ Ibid. § 36.

Koolide peainspektorite lähemad ülesanded on määratud kindlaks Õppe- ja kasvatustöö ülevalve seaduses ja nende loetlus meid huvitavas osas on järgmine:

- ülevalve teostamine keskkoolides, gümnaasiumides ja kõigis riigikoolides;
- juhatuse andmine koolide inspektoritele, nõu ja juhatuse andmine õppejõududele, kasvatajatele ja teistele haridustegelastele;
- hariduslike ja kasvatuslike küsimuste selgitamine ja
- abinõude otsimine õppe- ja kasvatustöö edendamiseks ja selleks vastavate kavade valmistamine ¹⁴⁷.

Sama seaduse alusel on koolide peainspektoritel oma ülesannete täitmiseks vahenditena kasutada järgmised õigused:

- revideerida õppe- ja kasvatusasutisi ja nende ettevõtteid ning alasid;
- nõuda revideerimistel tarvilikke seletusi õppe- ja kasvatusasutiste juhatajailt, õpetajailt, kasvatajailt ja teistelt õppe- ja kasvatusalal töötavailt isikuilt ning andmeid haridustööd mõjutavate majanduslikkude küsimuste kohta nende asutiste ülalpidajailt;
- juhtida nende asutiste juhatajate, õpetajate, kasvatajate ja teiste isikute tähelepanu nende haridusliku tegevuse alal esiletulnud väärnähtustele ja puudustele, teha korraldusi nende väärnähtuste ja puuduste kõrvaldamiseks ning anda neile selleks juhatusi;

¹⁴⁶ vt. Õppe- ja kasvatustöö ülevalve seadus, SK VI 1938, 1, 1, §§ 3, 11 ja 17 (RT 1931, 59, 460).
¹⁴⁷ § 5.

- juhtida õppe- ja kasvatusasutiste ülalpidajate tähelepanu nende asutiste majanduse alal esiletulnud puudustele ja väärnähtustele, teatades sellest ühtlasi Haridusministeeriumile ning vastavale omavalitsusele või vähemusrahvuse kultuuromavalitsusele;

- korraldada õppe- ja kasvatusasutiste juhatajate, õpetajate ja kasvatajate koosolekuid ning nõupidamisi õppe- ja kasvatustöösse puutuvate küsimuste selgitamiseks ja

- revideerida kohalikkude omavalitsuste ning vähemusrahvuste kultuuromavalitsuste koolivalitsuste tegevuse haridusalal ¹⁴⁸.

Koolide peainspektorite siin loendatud ülesannete täitmise lähem kord on määritlemist leidnud Haridusministri poolt antud Õppe- ja kasvatustöö ülevalve määruses ¹⁴⁹.

Kõiki eelloetletud ülesandeid ja õigusi arvesse võttes näeme, et koolide peainspektorite instituut moodustab õppe- ja kasvatustöö juhtimisel ja järelevalve teostamisel väga mõjuka teguri.

Kuid mitte ainult koolide peainspektorid ei kasuta neid õigusi, vaid Õppe- ja kasvatustöö ülevalve seadus annab ka Haridusministrile, Haridusministri abile ja Kooliosakonna direktorile õppe- ja kasvatustöö järelevalve teostamisel kõik koolide peainspektorite õigused ¹⁵⁰.

Peale eeltähendatud Haridusministeeriumi ja tema juhtkonna õppe- ja kasvatustöö juhtimise ja järelevalve alaliste ülesannete loendi, leidub üksikuid samaalalisi normisid ka paljudes teistes haridusala korraldavates seadus-

148 § 6.

149 RT 1931,103,728.

150 § 4.

tes, kuid need on enamvähem eelnimetatud ülesandeid konkretiseerivad ja siin antud pilti ei muuda.

Vaadelnud lähemalt Haridusministeeriumi ja tema juhtkonna seatud korras kindlaksmääratud ülesandeid ja õigusi, ilmestub meile selgesti, et tegelik õppe- ja kasvatustöö juhtimine ja järelevalve peamiselt just teostubki ministeeriumi ja eriti keskkoolide ja gümnaasiumide osas Kooliosakonna kaudu. Tähendatud vaatluste ja võrdluste teel jõuame seisukohale, et aktiivse õppe- ja kasvatustöö juhtimise ja järelevalve osas Haridusministeerium omab riiklikus keskhalduses esikoha.

Tegevusnormistiku peitakse sätteid hariduse ja kultuuriala korraldamisel ka teiste teadete, nende järele tuleb siinkohal vaatluse alla õppe- ja kasvatustöö juhtimise ja järelevalve korraldus kohalike koolide osas avalikustada ja vähemvähemalt ka kultuuriosas avalikustada.

Põhiseaduse sõnastus on väga napp alles osas ja jätab küsimuse lahendamise peadussõnaks, samuti ka keskkoolide ja gümnaasiumide seadused annavad sätteid vaid nende koolide avamise algatamise kohta avalikustada poolt konkreetseid aluseid seetoks kohalikele õpetajatele ja linnosavolikele, maakosavolikele ja vallavolikele.

151 73 11 30, 122 ja 123.

122 55 9

ustele ning nende hariduspoliitilisele tegevusele on loo-
dud eriseadustega ¹⁵³.

Vaatleme nende ülesandeid ja ühisi kohti huvitava
osas seltsitud asutiste järjestuses.

Linnaseadusega on l i n n e o m a v a l i t s u s e
võimkonda määratud koolide ja Eppesutiste ning teiste ha-
ridusasutiste abitar **6. p e a t ü k k.** ¹⁵⁴ **õppe- ja kasvatustöö**
taseme tõstmise eest hoolitsemise ¹⁵⁵.

Õppe- ja kasvatustöö **K o h a h a l d u s .** Järelevalve kua-
lited on üksikajalise lahendamise leidnud ajutine valitsev

poolt **§ 15. Omavalitsused.** ¹⁵⁶ **õppe- ja kasvatustöö**
asuse korralduse kohta ¹⁵⁷, mis tegelikult moodustavad täien-

õppe- ja kasvatustöö **Maksvas normistikus** leidub sätteid hariduse ja kul-
tuuriala korraldamisel ka omavalitsustele. Nende järele tu-
leb siinkohal vaatluse alla õppe- ja kasvatustöö juhtimi-
se ja järelevalve korraldus **k o h a l i k k u d e s o m a -**
v a l i t s u s t e s ja **v ä h e m u s r a h v u s t e**
k u l t u u r o m a v a l i t s u s t e s . ¹⁵⁸

Põhiseaduse sõnastus on väga napp selles osas ja
jätab küsimuse lahendamise seaduse hooleks ¹⁵¹, samuti ka
Keskkoolide ja Gümnaasiumide seadused annavad sätteid vaid
nende koolide avamise algatamise kohta omavalitsuste poolt ¹⁵².
Konkreetsed alused esiteks kohalikkudele omavalitsustele -
linnaomavalitsustele, maaomavalitsustele ja vallaomavalit-

151 PS §§ 20, 122 ja 125.

152 §§ 9, 10, 11.

153 RT 1918, 6.

sustele ning nende hariduspoliitilisele tegevusele on loodud eriseadustega ¹⁵³.

Vaatleme nende ülesandeid ja õigusi meid huvitavas osas eeltoodud asutiste järjestuses.

Linnaseadusega on l i n n a o m a v a l i t s u s e võimkonda määratud koolide ja õppeasutiste ning teiste haridusasutiste asutamine ja linna elanikkonna haridusliku taseme tõstmise eest hoolitsemine ¹⁵⁴.

Õppe- ja kasvatustöö juhtimise ja järelevalve küsimused on üksikasjalise lahenduse leidnud ajutise valitsuse poolt 21.detsembril 1918.a. antud määruses linna-koolivalitsuse korralduse kohta ¹⁵⁵, mis tegelikult moodustavad täienduse Maanõukogu poolt 11.augustil 1917.a. vastuvõetud "Eestimaa koolivalitsuse ajutisele korraldusele" ¹⁵⁶. Selle kohaselt rahvahariduse korraldamine ja juhtimine linna piirides on l i n n a - k o o l i v a l i t s u s e ülesandeks. Tuleb aga äramärkida, et see on vaid relatiivselt vaba, sest esmajoones tuleb linna-koolivalitsustel ikkagi jälgida vastavaid kehtivaid seadusi ja määrusi ning Haridusministri poolt antud juhtnõre. Linna-koolivalitsuste võimkonnast

¹⁵³ Vt. Linnaseadus, RT 1938,43,404, § 11 p.24; Maakonnaseadus, RT 1938,43,405, § 8; Vallaseadus, RT 1937,32,310, § 10 p.6; Vähemusrahvuste kultuur-omavalitsuse seadus, RT 1925,31/32,9, § 2.

¹⁵⁴ § 11 p.24.

¹⁵⁵ RT 1918,10.

¹⁵⁶ RT 1918,6.

oleks olulisemana meid huvitavas osas nimetada:

- linna koolide korralduse kava valmistamine, linnavolikogule kinnitamiseks ettepanemine ja nende asutuste loomine;

- linna koolide ja haridusasutiste tegevuse kokkukõllasse viimine, ülevalve ja revideerimine;

- linna koolide eelarvete koostamine ja aruannete läbivaatamine;

- linna koolivalitsuse all olevate asutiste ja isikute vastu tõstetud kaebuste läbivaatamine ja ettepanekute tegemine Haridusministeeriumile kooliõpetaja lahtilaskmise kohta ja tema esialgne kõrvaldamine ametist ja

- linna koolide ülemjuhtimine.¹⁵⁷

Loetletud ülesannete täitmine teostub linna-koolivalitsuste organite kaudu, kelleks on: linna-koolivalitsuse juhataja, linna haridusnõukogu, linna hariduskogu, koolide inspektorid ja sekretär¹⁵⁸. Seadus loeb küll koolide inspektorid linna-koolivalitsuse organiteks, tegelikult on nad riigiametnikud ja kuuluvad Haridusministeeriumi Kooliosakonna koosseisu, asudes vaid vastava linna- või maakoolivalitsuse juures¹⁵⁹.

M a a o m a v a l i t s u s t e õppe- ja kasvatus-
töö korraldamise alused on sättimist leidnud Maakonnaseadu-

¹⁵⁷ RT 1918,10, § 37.

¹⁵⁸ Ibid. § 38.

¹⁵⁹ Vt. Õppe- ja kasvatus- töö ülevalve seadus, SK VI 1938,1,1, § 17 (RT 1931,59,460).

ses ¹⁶⁰ ja Eestimaa koolivalitsuse ajutises korralduses ¹⁶¹. Need on juhtimise ja järelevalve ning vastava organisatsiooni osas analoogilised ülalloeletud linnaomavalitsuste omadega.

V a l d on maakonna halduslik alljaotis ja selle-
tõttu tema omavalitsuse ülesannete loetus õppe- ja kasva-
tustöö juhtimise ja järelevalve osas on maksvas normistikus
ka märgatavalt piiratum ¹⁶². Sellealased sätted leiduvad
Vallaseaduses, mille järele kuulub vallaomavalitsuse üles-
annete hulka:

- rahvahariduse eest hoolitsemine;
- õppe- ja kasvatuasutiste asutamine;
- koolimajade ehitamise ja õppe- ning kasvatuasu-
tiste maaga ja sisseseadetega varustamise eest hoolitsemine;
- koolikohustuse järelevalve;
- koolide valitsemisest ja ülalpidamisest osa võtmi-
ne ja
- hariduslike ja kultuuriliste asutiste ellukutsu-
mise eest hoolitsemine ¹⁶³.

V ä h e m u s r a h v u s t e k u l t u u r - o m a -
v a l i t s u s t e otstarb on näidatud Põhiseaduses ja
selle kohaselt need asutised kutsutakse ellu ainult k u l -
t u u r i l i s t e s ja hoolekande huvides ¹⁶⁴. Üksikas-
jalik ülesannete loetelu sisaldub Vähemusrahvuste kultuur-
omavalitsuse seaduses ja selle järele kuulub nende asutiste
võimupiiri:

¹⁶⁰ vt. § 8.

¹⁶¹ vt. §§ 16-25.

¹⁶² vt. Vallaseadus RT 1937,32,310, § 10 p.6.

- vastava vähemusrahvuse emakeelsete avalikkude ja eraõppeasutuste organiseerimine, valitsemine ja järelevalve ning

- vastava vähemusrahvuse muude kultuurülesannete eest hoolitsemine ning selleks ellukutsutud asutiste ja ettevõtete valitsemine ¹⁶⁵.

Vabariigi Valitsuse otsuste 4.novembrist 1925.a. ja 16.juunist 1926.a. alusel loodi meil saksa ja juudi vähemusrahvuste kultuur-omavalitsused ¹⁶⁶. Neist töötab edasi juudi vähemusrahvuse kultuur-omavalitsus, kuna saksa vähemusrahvuse kultuur-omavalitsuse tegevuse lõpetati 21.dets. 1939.a. Vabariigi Valitsuse poolt antud määruse põhjal, arvates 1.jaanuarist 1940.a. ¹⁶⁷.

163 § 10 p.6.

164 § 20.

165 RT 1925,31/32,9, § 2.

166 RT 1925,175/176 ja RT 1926,53.

167 Vt. RT 1939,117,918.

§ 16. Koolide inspektorid.

Väga tähtsat osa õppe- ja kasvatustöö juhtimises ja järelevalves etendavad koolide inspektorid, kuna nad on seni loetletud juhtimist ja järelevalvet teostavatest ametisikutest kõige lähemas kokkupuutes tegeliku õppetööga. Kuuludes küll Haridusministeeriumi Kooliosakonna koosseisu, a s u v a d n a d t e g e l i k u l t m a a - j a l i n n a - o m a v a l i t s u s t e k o o l i o s a k o n d a d e j u u r e s, teostades oma ülesandeid õppe- ja kasvatustöö järelevalve alal kohapeal oma tegevuspiirkonnas.

Koolide inspektorite ülesanded on loetletud õppe- ja kasvatustöö ülevalve seaduses ja siinkohal tuleks olulisemana neist nimetada:

- nõu ja juhatuse andmist õppe- ja kasvatustöö alal õppejõududele ja kasvatajaile kui ka nõu andmist haridustööga seoses olevail aladel omavalitsuste tegelastele;
- hariduslike ja kasvatuslike küsimuste selgitamist;
- abinõude otsimist õppe- ja kasvatustöö edendamiseks oma tegevuse piirkonnas ja selleks vastavate kavade valmistamist ja
- teiste vastavate seadustega ja Haridusministri määrustega ja korraldustega neile pandud ülesannete täitmist õppe- ja kasvatustöö ülevalve alal¹⁶⁸.

Loetletud ülesannete täitmisel oma tegevuse piirkonnas on koolide inspektoritel samad õigused, mis koolide peainspektoritel ja millised meie poolt vaadeldud käesoleva

¹⁶⁸ Vt. SK VI 1938,1,1, § 12 (RT 1931,59,460).

töö § 14-nda vastavas osas, välja arvatud kohalikkude omavalitsuste ja vähemusrahvuste kultuuroma-valitsuste koolivalitsuste haridusalalise tegevuse revideerimise õigus¹⁶⁹. Lähem koolide inspektorite ülesannete täitmine on määratud Haridusministri poolt antud Õppe- ja kasvatustöö ülevalve teostamise määruses, kus konkretiseerimist leiavad ülesanded, revideerimise ja instrueerimise kord ning ka muud meid käesolevas töös vähem huvitavad küsimused¹⁷⁰.

Arvesse võttes koolide inspektori väga tähtsat osa õppe- ja kasvatustöös on tema isiku suhtes üles seatud terve rida nõudeid. Tal peab kõige pealt olema kõrgem haridus, siis vastav pedagoogiline ettevalmistus, vähemalt 5-aastane haridustöö praktika ja tarvilikud eeldused õppe- ja kasvatustöö edendamiseks. Erijuhtudel on lubatud koolide inspektoriks olla ka vähema ettevalmistusega isikul, kes on töötanud varem koolide inspektorina või kel vähemalt 10-aastane haridustöö praktika ning kes avaldanud silmapaistvaid võimeid õppe- ja kasvatustöö edendamises¹⁷¹. Ka on koolide inspektorile keelatud oma peale võtta palgalist kõrvalametit ilma Haridusministeeriumi Kooliosakonna nõusolekuta¹⁷².

¹⁶⁹ Ibid. § 13.

¹⁷⁰ RT 1931,103,728.

¹⁷¹ Ibid. § 16.

¹⁷² vt. Õppe- ja kasvatustöö ülevalve teostamise määrus RT 1931,103,728, § 2.

Osundatud tekste ja teoseid.

Kehtiv normistik seisuga 1.jaanuar 1940 a.

Avalikkude algkoolide seadus, SK VI 1938,1,3 (RT 1931,46,384).

Avalikkude keskkoolide seadus, RT 1922,155/156,91.

Algkooli, keskkooli ja gümnaasiumi tunnikava määrus, RT 1938,30,239.

Eesti Vabariigi Põhiseadus, SK I 1938,1,1 (RT 1937,71,590).

Eestimaa koolivalitsuse ajutine korraldus, RT 1918,6.

Gümnaasiumide seadus, SK VI 1938,1,5 (RT 1934,47,410).

Haridusministri ringkiri õpilaste progümnaasiumi reaalkooli ja gümnaasiumi I klassi vastuvõtmise asjas, HMT 1938,8.

Haridusministri ringkiri õpilaste gümnaasiumi I klassi vastuvõtmise asjas, HMT 1937,15.

Keskkoolide seadus, SK VI 1938,1,4 (RT 1934,47,409).

Kutsehariduslikkude õppeasutiste seadus, SK VI 1938,1,6 (RT 1937,53,470).

Linnaseadus, RT 1938,43,404.

Määrus täienduskoolide kohta, RT 1931,53,420.

Maakonnaseadus, RT 1938,43,405.

Määrus linna koolivalitsuse korralduse kohta, RT 1918,10.

Pedagoogiumide seadus, SK VI 1938,1,9 (RT 1931,43,315).

Pühade ja puhkepäevade seadus, RT 1937,24,202.

Saksa vähemusrahvuse kultuuro-mavalitsuse tegevuse lõpetamise määrus, RT 1939,117,918.

Tervishoiu Peavalitsuse määrused kooliarstide tegevuse kohta, RT 1921,21.

Valitsemise korraldamise seadus, SK I 1938,4,1 (RT 1938,37,332).

Vallaseadus, RT 1937,32,310.

Vähemusrahvuste kultuur-omavalitsuse seadus, RT 1925,
31/32,9.

Õppe- ja kasvatusetöö ülevalve seadus, SK VI 1938,1,1
(RT 1931,59,460).

Õppe- ja kasvatusetöö ülevalve teostamise määrus, RT 1931,
103,728.

Õppejõudude teenistuse seadus, RT 1931,59,461.

Õppejõudude tasude seadus, RT 1935,69,605.

Ülikoolide seadus, SK VI 1938,21 (RT 1937,78,641).

Algkooli, keskkooli ja gümnaasiumi õppekavad, Haridusminis-
teeriumi väljaanne, Tallinn 1938.

Eesti Entsüklopeedia, köited 3, 4 ja 8.

Kasvatus, kasvatuseduslik kuukiri, 1919,1.

Kliimann, A.-T., Administratiivakti teooria, Tartu 1932.

Kliimann, A.-T., Haldusprotsess, Tartu 1937.

Kliimann, A.-T., Õiguskord, Tartu 1939.

Kutseharidus Eestis, Haridusministeeriumi väljaanne, Tallinn,
1938.

Käis, Joh. Eesti kooli edusammudest, i. Kooliuuenduse päeva-
küsimusi, Tallinn 1930.

Käis, Joh. Eesti kooli süsteem, i. Kooliuuenduse päevaküsi-
musi, Tallinn 1930.

Leinjärv, A., Eesti vabahariduspoliitika riiklikke siht-
jooni, i. Eesti Kool 1939,2.

Raud, M., Koolijuhataja administraatorina, i. Eesti Kool
1937,1.

Roos, A., Kasvatus ja haridus, i. Põhiseadus ja Rahvuskogu,
Tallinn 1937.